

¹⁷¹ Levīts, E. Satversme 1995. gada 18. novembrī. *Diena*, 1995. 17. novembris.

¹⁷² Balodis, R. Kā izpaužas Valsts prezidenta kreatīvā funkcija. *Jurista Vārds*, Nr. 1(259), 2003, 7. janvāris.

¹⁷³ Blūzma, V. Latvijas konstitucionālo tiesību vēstures teorētiskās problēmas. *Jurista Vārds*, Nr. 23(528), 2008, 17. jūnijs.

Summary

The paper „The Development of Constitutional Law in Latvia: The Second Period of Independence” covers the period from the restoration of Latvia’s independent statehood in 1991 to the present day. The authors conclude that there are serious problems in terms of capacities, methodologies and economic matters in Latvia at this time – ones that could largely be addressed by improving the country’s institutional system. In particular, the authors argue that the authority of the country’s President should be increased. They believe that this will require amendments to the procedure whereby the President is elected – something that will require constitutional amendments. The authors believe that such constitutional amendments must be approached very carefully and in full cognisance of the principle of constitutional unity.

Latvijas Republikas tiesību attīstības tendences pēc neatkarības atjaunošanas 1990.–1991. gadā

Tendencies in the Development of Laws in the Republic of Latvia after the Renewal of Independence in 1990–1991

Dr. iur. Jānis Lazdiņš

LU Juridiskā fakultāte

Tiesību teorijas un vēstures zinātņu katedras profesors

E-pasts: Janis.Lazdins@lu.lv; tālr. 67034512

Publikācija veltīta tādai aktuālai juridiskai tēmai kā Latvijas Republikas tiesību attīstības tendences pēc neatkarības atjaunošanas 1990.–1991. gadā. Tēmas aktualitāti nosaka fakts, ka Eiropas Savienībā vienlaikus sadzīvo angļu-amerikāņu tiesību loks un kontinentālās Eiropas tiesību loks, kuru, savukārt, sīkāk var iedalīt romāņu un ģermāņu tiesību saimē. Pēc autora domām, nosacīti pie kontinentālās Eiropas tiesību loka ir pieskaitāmas arī padomju tiesības.

Rakstā tiek izvirzīta tēze, ka Latvija pakāpeniski ir atteikusies no padomju tiesībām un atgriežas romāņu-ģermāņu tiesību saimē. Gatavošanās iestāties un iestāšanās Eiropas Savienībā 2004. gada 1. maijā tikai paātrināja šo procesu.

Atslēgvārdi: tiesību vēsture, tiesību filozofija, tiesību attīstības tendences, atteikšanās no padomju tiesībām, padomju tiesības, romāņu-ģermāņu tiesību loks.

Satura rādītājs

<i>Ievads</i>	54
<i>Izklāsta daļa</i>	55
1. <i>Tiesību attīstība no 1990. gada 4. maija līdz 1998. gada 15. oktobrim</i>	55
2. <i>Tiesību attīstība pēc 1998. gada 15. oktobra</i>	61
<i>Izmantoto avotu saraksts</i>	68
<i>Literatūra</i>	68
<i>Uzziņu literatūra</i>	70
<i>Normatīvie akti</i>	71
<i>Judikatūra</i>	72
<i>Dokumentārie avoti</i>	72
<i>Arhīva materiāli</i>	72
<i>Stenogrammas</i>	73
<i>Statistika</i>	73
<i>Atsauces</i>	73
<i>Summary</i>	80

levads

Ar 1990. gada 4. maija Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Augstākās Padomes (turpmāk – Latvijas PSR AP) Deklarāciju „Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu” tika uzsākta pakāpeniska atteikšanās no padomju tiesībām. Deklarācija paredzēja pārejas laiku. Tajā tika pieļauta tādu spēkā esošo padomju tiesību piemērošana, kas nerunāja preti Latvijas Republikas (turpmāk – LR) 1922. gada 15. februāra Satversmes (turpmāk – Satversme) 1., 2., 3. un 6. pantam (Deklarācijas 6. pkt.).¹ Tas nozīmēja, ka pilnīga atteikšanās no padomju tiesībām tika atlikta uz nenoteiktu laiku.

Jaunu robežas šķirtni atteikšanās procesā no padomju tiesībām iezīmēja LR Saeimas 1998. gada 15. oktobra likums „Par Latvijas PSR normatīvo aktu piemērošanas izbeigšanu”². Likuma 1. pants paredzēja, ka ar 1999. gada 1. janvāri spēku zaudē Latvijas PSR likumi, kā arī Latvijas PSR AP lēmumi un Prezidija dekrēti un lēmumi, kas pieņemti pirms 1990. gada 4. maija, izņemot

- 1) Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksu;
- 2) Latvijas Civilprocesa kodeksu;
- 3) Latvijas Darba likumu kodeksu;
- 4) Latvijas Kriminālkodeksu;
- 5) Latvijas Kriminālprocesa kodeksu;
- 6) Latvijas Sodu izpildes kodeksu;
- 7) Latvijas Republikas Valodu likumu.

Tādējādi tika atzīta atsevišķu vēl padomju laikā tapušu kodifikāciju (protams, ar papildinājumiem un grozījumiem) pastāvēšanas lietderība līdz atbilstošu jaunu likumu izstrādei un pieņemšanai.

Tiesību sistēmas maiņa ir laikietilpīgs process, un reformas nav realizējamas dažu gadu laikā, turklāt pārmaiņas reti kad var saistīt ar kādu konkrētu datumu vai gadu. Tāpēc jebkurš tiesību attīstības iedalījuma mēģinājums vienmēr būs vairāk formāls nekā faktiskais, ja par atskaites punktu tiks izvēlēts normatīvā akta pieņemšanas vai tā spēkā stāšanās brīdis. Tomēr autors šai publikācijā par nosacītu atskaites punktu Latvijas tiesību attīstībā pēc neatkarības atjaunošanas 1990.–1991. gadā izvirza 1998. gada 15. oktobra likumu „Par Latvijas PSR normatīvo aktu piemērošanas izbeigšanu”, kas kopumā noteica jaunu attieksmi pret padomju tiesībām. Tāpēc izklāsta daļa tiks strukturēta divās daļās – līdz 1998. gada 15. oktobra likuma pieņemšanai un pēc tam (abas daļas tiks iedalītas vēl arī īsākos laika posmos).

Autors par publikācijas mērķi izvirza ne tikai apskatīt Latvijas tiesību attīstības strukturēšanas problemātiku, bet arī uzsākt diskusiju par Latvijas tiesību sistēmas evolūciju ietekmējošo citu valstu tiesību izpratni, kurai bija nozīme, atjaunojot vai izstrādājot no jauna nozīmīgākos likumus pēc 1990. gada 4. maija Deklarācijas „Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu” pieņemšanas.

Par palīdzību publikācijas tapšanā autors izsaka sirsnīgu pateicību Latvijas Zinātņu akadēmijas īstenajam loceklim, akadēmiķim, prof. *Dr. habil. iur.* Kalvim Torgānam, prof. *Dr. habil. iur.* Uldim Krastiņam, prof. *Dr. iur.* Valentijai Liholajai, prof. *Dr. iur.* Ilmai Čepānei, prof. *Dr. iur.* Ārijai Meikališai, prof. *Dr. iur.* Sanitai Osipovai, prof. *Dr. iur.* Jānim Rozenfendam, prof. *Dr. oec.* Kārlim Ketneram, prof. *Dr. iur.* Ringoldam Balodim, asoc. prof. *Dr. iur.* Jautrītei Briedei, asoc. prof. *Dr. iur.* Kasparam Balodim, doc. *Dr. iur.* Aivaram Lošmanim, LR Satversmes tiesas priekšsēdētājam Gunāram Kūtrim, lekt. Agrai Reigasei, lekt. Dainai Osei un zv. advokātam Erlenam Kalniņam.

1. Tiesību attīstība no 1990. gada 4. maija līdz 1998. gada 15. oktobrim

Laika posmu no 1990. gada 4. maija līdz 1998. gada 15. oktobrim nosacīti var iedalīt vēl trīs apakšposmos:

- 1) 1990. gada 4. maijs – 1991. gada 20. augusts;
- 2) 1991. gada 21. augusts – 1993. gada 5. jūlijs;
- 3) 1993. gada 6. jūlijs – 1998. gada 15. oktobris.

Pirmā posma sākumu iezīmē jau minētā 1990. gada 4. maija Deklarācija „Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu”. Deklarācijas 6. punkts paredzēja saglabāt spēkā pagaidu kārtībā Latvijas PSR tiesības,³ kas nerunāja pretī LR Satversmes 1., 2., 3. un 6. pantam, tomēr PSRS Konstitūcija u. c. federālie normatīvie akti Latvijā vairs nebija piemērojami. Tas iezīmēja pakāpenisku juridisko saišu saraušanu ar bijušo Padomju Savienību.

Tūlītēja atteikšanās no padomju tiesībām nebija iespējama vairāku apsvērumu dēļ. Kā rakstīja Egils Levits,

„[I]sā laikā radīt pilnīgi jaunu likumdošanas sistēmu un mainīt visu juridisko personālu nebija iespējams. Grūti akceptējamu haosu būtu radījuši arī teorētiski iespējami trīs alternatīvi risinājumi: visu padomju tiesību atcelšana, Latvijas 1940. gada 17. jūnija (okupācijas brīdī) spēkā esošo tiesību pilnīga pārņemšana vai kādas citas valsts tiesību sistēmas pilnīga pārņemšana”⁴.

Situāciju sarežģīja vēl tas apstāklis, ka 1940. gada 17. jūnijā Latvija nebija demokrātiska, bet autoritāra valsts. Savukārt citas demokrātiskas valsts tiesību pārņemšana, kā tas notika Austrumvācijā 1990. gada 3. oktobrī, kad tur spēkā stājās Vācijas Federatīvās Republikas tiesības un no Rietumvācijas uz Austrumvāciju tika komandēti ierēdņi, tiesneši, prokurori u. c., nebija iespējama, jo Latvijas rīcībā nebija šādu resursu.

„Tādēļ Latvija bez plašākām diskusijām diezgan pašsaprotami izvēlējās tiesību reformu ceļu. To pašu ceļu iet arī visas pārējās postsociālistiskās valstis.”⁵

Lai arī nebija iespējama tūlītēja atteikšanās no padomju tiesībām kopumā un nācās iet t. s. reformu ceļu, neatliekami bija jāmaina īpašuma tiesiskās attiecības. Trāpīgi par īpašuma jautājuma nozīmi ir rakstījis Klods Anrī Ruvrē, saukts par grāfu Sensimonu (*Claude Henri de Rouvroy, Graf von Saint-Simon, 1760–1825*⁶):

„[...] likumam, kas nosaka [valsts] varu un valdīšanas formu, nav tādas nozīmes un ietekmes uz nācijas labklājību kā likumam, kas nosaka īpašumu [īpašuma attiecības] un regulē tā lietošanu.”⁷

Tādējādi, ja netiktu mainītas īpašuma tiesības, ir maz ticams, ka varētu pāriet no plānsaimniecības un tirgus ekonomiku un no totalitāras valsts pārvaldes modeļa uz demokrātiski organizētas valsts pārvaldes sistēmu. Šo procesu atvieglāja mērķis atjaunot vēsturisko taisnīgumu, kas tika ignorēts padomju okupācijas gados, kad komunistiskā režīma dēļ notika īpašumu nacionalizācija. Privatizācijas (denacionalizācijas) procesu veicināja arī nepieciešamība īpašuma tiesības pieskaņot Eiropas Savienības (turpmāk – ES) prasībām.⁸ Tāpēc par valsts uzdevumu kļuva

- 1) īpašuma denacionalizācija, t. i., īpašumtiesību atjaunošana to agrākajiem īpašniekiem, kuriem padomju vara īpašumus bija atņēmusi;
- 2) valsts īpašuma nodošana pašvaldībām, lai pašvaldības varētu pildīt tām uzliktās funkcijas;

- 3) valsts un pašvaldību īpašuma privatizācija, lai notiktu atteikšanās no padomju valsts realizētās komandējoši administratīvās plānveida ekonomikas un notiktu pāreja uz brīvā tirgus ekonomikas preču-naudas attiecībām.⁹

Reformu likumos tika iestrādāti vairāki nozīmīgi principi, lai nodrošinātu īpašuma tiesību taisnīgu atjaunošanu. Par nozīmīgāko kļuva nosacījums, ka denacionalizācijas un privatizācijas process uz vieniem un tiem pašiem īpašumiem nenotiek vienlaikus, lai neaizskartu bijušo īpašnieku vai viņu mantinieku tiesības.¹⁰ Šajā sakarā nozīmīgākie normatīvie akti ir, piemēram, LR AP 1990. gada 13. jūnija lēmums „Par agrāro reformu Latvijas Republikā”¹¹, 1990. gada 21. novembra likums „Par zemes reformu Latvijas Republikas lauku apvidos”¹², 1992. gada 9. jūlija likums „Par zemes privatizāciju lauku apvidos”¹³, 1991. gada 20. novembra likums „Par zemes reformu Latvijas Republikas pilsētās”¹⁴, 1991. gada 21. jūnija likums „Par zemes lietošanu un zemes ierīcību”¹⁵ un daudzi citi.

Saimnieciskajā darbībā izšķiroša nozīme pārejai no plānsaimniecības uz tirgus ekonomiku bija privātai uzņēmējdarbībai. Tā kā ar komercdarbību saistītie normatīvie akti, kas bija spēkā LR no 1918. līdz 1940. gadam, daudzējādā ziņā bija novecojuši, tika pieņemta virkne jaunu normatīvo aktu. Kā „jumta likums” minams LR AP 1990. gada 20. septembra likums „Par uzņēmējdarbību”¹⁶, kā arī speciālie likumi, piemēram, 1990. gada 5. decembra likums „Par akciju sabiedrībām”¹⁷, 1991. gada 23. janvāra likums „Par sabiedrībām ar ierobežotu atbildību”¹⁸, 1991. gada 5. marta likums „Par pašvaldību uzņēmumu”¹⁹ un daudzi citi.

1991. gada 19.–21. augustā PSRS neizdevās valsts apvērsums, t. s. Augusta pučs. Apvērsuma mērķis bija apturēt Padomju Savienības sadalīšanos neatkarīgās republikās un nepieļaut jauna Savienības līguma parakstīšanu.²⁰ Pretēji apvērsuma rīkotāju cerētajam Augusta pučs nevis apturēja, bet tieši otrādi paātrināja tā dēvēto „centrbēdzes spēku” iedarbību uz PSRS, un kā sekas tam – padomju impērijas neiedomājami ātru sabrukumu. Trāpīgi šo situāciju apraksta Normens Deiviss (*Norman Davies*):

„Padomju sistēmas sabrukumu nekas neraksturo tik labi kā liktenis, kādu piedzīvoja padomju kosmonauts Sergejs Krikaļovs, ko palaida kosmosā 1991. gada maijā. Gada beigās viņš joprojām riņķoja Zemes orbītā, jo nebija pieņemts lēmums par viņa atgriešanos. Cilvēks bija devies kosmosā no Padomju Savienības, kas joprojām bija superlielvalsts, bet atgriezās pasaulē, kur Padomju Savienības vairs nebija. Viņa lidojuma vadības komanda Baikanuras kosmodromā, izrādījās, bija nokļuvusi neatkarīgajā Kazahijas Republikā.”²¹

Pučistu vadītājs Genādijs Janajevs (*Геннадий Янаев*²²) un viņa atbalstītāji jau 1991. gada 18. augustā bija sagatavojuši valsts apvērsuma plānu. Plāna publiskošana notika Padomju valdības paziņojuma formā ar Centrālās televīzijas starpniecību. Paziņojums pašiem tā autoriem piešķīra augstāko varu valstī. Tomēr apvērsuma organizatori nebija rēķinājušies ar situāciju valstī. Tā sauktā *perestroika* un *glasnosķ* bija mainījusi padomju cilvēku attieksmi pret politiskiem notikumiem. No pasīviem vērotājiem viņi bija pārtapuši par aktīviem politisko procesu līdzdalībniekiem, kuriem vairs nebija pieņemama atgriešanās nesenaajā padomju utopijā. Cilvēku vienotība, aizstāvēt demokrātiskās vērtības Maskavā, izrādījās izšķirošs pavērsiens Padomju Savienības pastāvēšanas liktenim. No tiesību vēstures viedokļa uzmanību tomēr pelna pēdējā mēģinājuma „glābt” PSRS teksts:

„Padomju vadības paziņojums

Sakarā ar to, ka Mihails Gorbačovs veselības stāvokļa dēļ nevar izpildīt PSRS prezidenta pienākumus, un sakarā ar PSRS Konstitūcijas 127.7 pantu PSR Savienības prezidenta pilnvaru pāriešanu Genādijam Janajevam;

ar mērķi novērst dziļo un vispusīgo krīzi, politisko, starpnacionālo un pilsoņu konfrontāciju, haosu un anarhiju, kas apdraud Padomju Savienības pilsoņu dzīvību un drošību, mūsu Tēvijas teritoriālo vienotību, brīvību un neatkarību;

vadoties no visas tautas referenduma rezultātiem par Padomju Sociālistisko Republiku Savienības saglabāšanu;

vadoties no mūsu Dzimtenes tautu, visu padomju cilvēku vitāli svarīgajām interesēm, paziņojam:

1. Saskaņā ar PSRS Konstitūcijas 127.3 pantu un PSRS likuma „Par ārkārtējā stāvokļa tiesisko režīmu” un ejot pretī plašu iedzīvotāju slāņu prasībām, veikt visnoteiktākos pasākumus, lai novērstu sabiedrības noslīdēšanu līdz vispārējai nacionālai katastrofai, nodrošinātu likumību un kārtību, atsevišķās PSRS vietās noteikt ārkārtējo stāvokli uz 6 mēnešiem no 1991. gada 19. augusta pulksten 4 pēc Maskavas laika.

2. Noteikt, ka visā PSRS teritorijā visādā ziņā virsvadība ir PSRS Konstitūcijai un PSR Savienības likumiem.

3. Lai pārvaldītu valsti un efektīvi īstenotu ārkārtējā stāvokļa režīmu, izveidot PSRS Ārkārtējā stāvokļa valsts komiteju (ĀSVK) šādā sastāvā: O. Baklanovs – PSRS Aizsardzības padomes priekšsēdētāja pirmais vietnieks, N. Krjučkovs – PSRS VDK priekšsēdētājs, V. Pavlovs – PSRS premjerministrs, B. Pugo – PSRS iekšlietu ministrs, V. Starodubcevs – PSRS Zemnieku savienības priekšsēdētājs, A. Tizjakovs – PSRS Valsts uzņēmumu un rūpniecības, celtniecības, transporta un sakaru objektu asociācijas prezidents, D. Jazovs – PSRS aizsardzības ministrs, G. Janajevs – PSRS prezidenta pienākumu izpildītājs.

4. Noteikt, ka PSRS Ārkārtējā stāvokļa valsts komitejas lēmumi ir nelokāmi jāizpilda visām varas iestādēm un pārvaldēm, amatpersonām un pilsoņiem visā PSR Savienības teritorijā.²³

Pirms t. s. Augusta puča 1991. gada 19.–21. augustā valsts tiesisko statusu regulēja 1978. gada Latvijas PSR Konstitūcija u. c. padomju tiesību avoti atbilstoši 1990. gada 4. maija Deklarācijas „Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu” prasībām, savukārt pēc 1991. gada 21. augusta konstitucionālā likuma „Par Latvijas Republikas valstisko statusu”²⁴ stāšanās spēkā tika atjaunota LR neatkarība, t. i., noslēdzās 1990. gada 4. maija Deklarācijas „Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu” 5. punktā minētais pārejas posms un spēku zaudēja 1978. gada Latvijas PSR Konstitūcija.

Konstitucionālā likuma 1. pants nosaka, ka

„[...] Latvija ir neatkarīga, demokrātiska republika, kurā Latvijas valsts suverēnā vara pieder Latvijas tautai un kuras valstisko statusu nosaka Latvijas Republikas 1922. gada 15. februāra Satversme”.

Līdz ar to noslēdzās diskusija par to, vai ir lietderīgi izstrādāt jaunu konstitūciju, kā tas paredzēts 1990. gada 4. maija Deklarācijas „Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu” 7. punktā²⁵.

Par šī posma raksturīgu iezīmi kļuva politisko un pilsonisko tiesību atgūšana atbilstoši demokrātiskas sabiedrības prasībām – vārda, preses, reliģijas, biedrošanās, pulcēšanās, pārvietošanās u. c. brīvības.²⁶ Šo tiesību garantēšanai 1991. gada 10. decembrī tika pieņemts LR AP konstitucionālais likums „Par cilvēku un pilsoņu tiesībām un pienākumiem”²⁷.

„Tas saturēja demokrātiskai un tiesiskai valstij atbilstošu cilvēktiesību katalogu. Tam saistībā ar Satversmes 1. pantu bija augstāks rangs nekā vienkāršiem likumiem.”²⁸

Pamatbrīvību nodrošināšanai tika pieņemti arī vairāki speciālie likumi, piemēram, LR AP 1990. gada 11. septembra likums „Par reliģiskām organizācijām”²⁹, 1992. gada 15. decembra likums „Par sabiedriskajām organizācijām un to apvienībām”³⁰ u. c.

Ievērojama nozīme bija ne tikai cilvēktiesību garantēšanai, institucionālajām reformām un privātās uzņēmējdarbības atjaunošanai, bet arī tādu civiltiesisko attiecību noformēšanai, kas atbilstu brīvai un uz demokrātiskiem tiesību principiem organizētai sabiedrībai. Pretstatā uzņēmējdarbības tiesībām civiltiesības regulējošie normatīvie akti, kādi tie bija spēkā līdz 1940. gada 17. jūnijam, bija daļēji atjaunojami. Tas šajā tiesību nozarē atvieglāja atteikšanos no padomju tiesībām.

Viens no galvenajiem notikumiem, kas saistīts ar civiltiesībās atjaunoto normatīvo aktu spēkā stāšanos, bija **1937. gada 28. janvāra Latvijas Civillikuma** (turpmāk – Civillikums) spēka atjaunošana 1992.–1993. gadā³¹ un tam pakārtoto likumu, piemēram, likuma „Par 1937. gada 22. decembra Zemes grāmatu likuma spēka atjaunošanu un spēkā stāšanās kārtību”³², „Par 1938. gada 27. septembra Vekseļu likuma un Čeku likuma spēka atjaunošanu”³³ u. c., pieņemšana.

Kā atceras prof. J. Rozenfelds, atteikšanos no Latvijas PSR Civilkodeksa motivēja

„[...] tas, ka toreiz spēkā esošais Civilkodekss nesaturēja normas par privāto īpašumu. Sākotnēji bija iecere šo nepilnību labot, grozot pašu Civilkodeksu. Attiecīgs projekts tika izstrādāts un pat publicēts laikrakstā „Padomju Jaunatne” [XX gs.] 90. gadu sākumā. Vēlāk pārsvaru guva ideja par Civillikuma atjaunošanu kopumā”³⁴.

„Jauna kodeksa izstrāde prasītu gadus, bet pārkārtot īpašuma un saistību attiecības vajadzēja nekavējoši. Tika atzīts, ka jāpaļaujas uz to, ka 1937. gada [Civillikuma] izstrādātāji labi saprata tirgus ekonomiku un uz viņu rakstīto var paļauties, veicot tikai pašus nepieciešamākos grozījumus un papildinājumus.”³⁵

Atjaunot Civillikumu tā 1937. gada 28. janvāra redakcijā tomēr nevarēja, jo atsevišķas normas vairs neatbilda laika garam. Darba grupas³⁶ domas dalījās jautājumā par to, vai ir pietiekami, ka Civillikums tiks saskaņots tikai ar starptautiskām saistībām, kuras Latvija bija uzņēmusies, vai arī jāveic Civillikuma radikāli uzlabojumi.

„Radikālāk noskaņotais spārns iestājās par nepieciešamību grozīt Civillikumu. Tā, piemēram, bija priekšlikums atteikties no mantojuma kārtības, kas paredz mantošanas tiesības neierobežotam personu lokam. [...] Attiecīgie priekšlikumi tika apspriesti un noraidīti darba grupā. Pārsvaru guva konservatīvākais uzskats, ka radikāli grozīt Civillikuma saturu apstākļos, kad nevienam no grupas locekļiem nav skaidra priekšstata par šī likuma sistēmu, nevajadzētu, jo tas novestu pie neprognozējamām sekām. Tādēļ darba grupa vienojās, ka fundamentāli grozījumi jāveic vienīgi ģimenes tiesību daļā, kur esošā Civillikuma redakcija nonāktu nenovēršamā pretrunā ar konvencijām, kurām Latvija jau pievienojusies un kas atzīst tādus Civillikumam svešu principus kā dzimumu vienlīdzību, ārlaulības bērnu diskriminācijas aizliegums u. tml.”³⁷

Atjaunotajā Civillikumā, kad to apstiprināja, netika veikti radikāli grozījumi vai papildinājumi, izņemot Ģimenes tiesību daļu, savukārt, izstrādājot likumu „Par atjaunotā Latvijas Republikas 1937. gada Civillikuma ievada, mantojuma tiesību un lietu tiesību daļas spēkā stāšanos laiku un kārtību”³⁸, tādi tika izdarīti. Prof. J. Rozenfelds stāsta, ka

[r]adikālākā pārmaiņa bija ietverta tieši šajā likumā. Tā attiecās uz ēku kā atsevišķu īpašumu, ko paredz minētā likuma 14. panta priekšlikums par šādu svarīgu izņēmumu no ēkas un zemes vienotības principa, ko paredz Civillikuma 968. pants, nebija darba grupas dalībnieku ideja. Tas nāca no ārienes. Darba grupā šo priekšlikumu jau gatavā veidā pēdējā brīdī prezentēja toreizējā [LR] AP juridiskās daļas darbiniece [Gunta] Višņakova. Bija noprotams, ka tā nav viņas pašas ideja. Šis priekšlikums, kuram ir fatāla ietekme uz Latvijas nekustamā īpašuma tiesisko regulējumu, darba grupas locekļus pārsteidza nesagatavotus”³⁹.

Tas, ka vienai personai var piederēt zeme, bet otrai – ēka, bija pretrunā ar romiešu-ģermāņu saimes tiesību ideju.⁴⁰ Tomēr šāda regulējuma mērķis, visticamāk, bija legalizēt faktiskās nekustamā īpašuma attiecības, kādas bija izveidojušās denacionalizācijas–privatizācijas procesā, kad tika pārņemts „padomju laika mantojums”.

Civillikuma Saistību tiesību daļā, kā jau tika rakstīts, atjaunošanas procesā ievērojami grozījumi un/vai papildinājumi netika veikti. Redzamākais civiltiesību speciālists pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas prof. K. Torgāns atceras:

„Saistību tiesību daļā tika iekļauti tikai daži grozījumi. Pēc prof. [Jāņa] Vēbera un prof. K. Torgāna ierosinājuma 2347. pantā tika ietverta otrā daļa – par paugstinātas bīstamības avotu, izmantojot Latvijas Civilkodeksa formulējumu, likums papildināts ar 2352a. pantu – par goda un cieņas aizskārumiem, tika veikti vēl daži nelieli grozījumi 1639., 2352. un 2353. pantā⁴¹ [..] Atjaunotajā Civillikumā tika saglabātas arī norādes uz citiem likumiem, kā Kredīta likumiem ([Civillikuma] 1833., 1867. [pants]), Tirdzniecības likumiem ([Civillikuma] 2321. [pants]), Darba likumu ([Civillikuma] 2179. [pants]), Likumu par telpu īri ([Civillikuma] 2112. [pants]), tādējādi paredzot citu likumu izstrādi civiltiesiskās apgrozības nodrošināšanai.”⁴²

Līdz 1993. gadam

„[...] dominēja nepieciešamība ātri aizpildīt tiesisko tukšumu, tad vēlāko gadu grozījumi Civillikumā vairāk saistīti ar modernizāciju, ievērojot tiesību doktrīnu, judikatūru, kā arī uzdevumu ieviest ES direktīvas. Tā, piemēram, var vērtēt [Civillikuma] 1635. panta grozījumus par ievainojamību un morālā kaitējuma atlīdzināšanu. Spilgts piemērs [tam] ir [Civillikuma] grozījumi ar 2009. gada 4. jūnija likumu⁴³. Modernizējošus grozījumus 7 pantos sākotnēji ierosināja prof. K. Torgāns Juristu dienu konferencē 2007. gada 26. martā un tālāk attīstīja Tieslietu ministrija, kuras darba plānā ir ietverta Civillikuma modernizācija. Priekšlikumi par septiņu pantu jaunu redakciju bija balstīti uz Eiropas Savienībā plaši atzītiem tiesību unifikācijas dokumentiem, kā Eiropas Līgumu tiesību principi [Principles of European Contract Law. Parts I and II. Edited by Ole Lando and Hugh Beale. – The Hague, London, Boston: Kluwer Law International, 2000.] (8:106.; 9:503. p.), UNIDROIT Starptautisko komercīgumu principi [UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts. Rome, 1994] (25. p.) (6.222., 7.3.1., 7.4.4. p.), Vīnes 1980. gada Konvencija par starptautiskajiem preču pirkuma līgumiem [ANO Konvencija par starptautiskajiem preču pirkuma-pārdevuma līgumiem (pieņemta 11.04.1980.; Latvijā spēkā no 01.08.1998.)]⁴⁴. Grozījums par pārmērīgu līgumsodu samazināšanu balstījās arī uz Vācijas [Civillikuma]⁴⁵ 343. paragrāfu. Likumprojekta virzība parādīja, ka ne visi loģiski pamatoti un uz starptautiski atzītu tiesību doktrīnu pamatoti ierosinājumi gūst apstiprinājumu likuma formā. Likumā, kas pieņemts 2009. gada 4. jūlijā, ietverti 5 grozījumi, taču arī šāds ieguvums vērtējams pozitīvi”⁴⁶.

Modernajā Eiropā īpašuma tiesības ievērojami ierobežo vides tiesības leģitīma mērķa – dabas aizsardzības vārdā.

„Pirms 1940. gada ekoloģiskā situācija pasaulē un Eiropā nebija tik ļoti saasināta kā pagājušā gadsimta beigās, tāpēc, atjaunojot Latvijas valstiskumu, šajā jomā, ņemot vērā Eiropas demokrātisko valstu pieredzi, lielākoties tika izstrādāti jauni speciālie likumi.”⁴⁷

Kā atceras prof. I. Čepāne, 1990. gada 20. jūnijā tika pieņemts likums „Par Latvijas Republikas Vides aizsardzības komiteju”⁴⁸ un 1991. gada 6. augustā tika pieņemts likums „Par vides aizsardzību”⁴⁹. Tā

„[...] mērķis bija valsts ilgtspējīga attīstība – saskaņot ekonomiskās attīstības intereses ar kultūras objektu aizsardzību un ar vides aizsardzību. [...] Sakarā ar to, ka valstī vēl nebija nostiprinājies privātais īpašums uz zemi un citiem dabas resursiem, lielas pretestības šiem likumprojektiem nebija, izņemot gadījumus, kad bijušajiem zemes īpašniekiem (viņu mantiniekiem) vides aizsardzības interesēs netika atjaunotas īpašuma tiesības īpaši aizsargājamās teritorijās (rezervātos, liegumos, Gaujas nacionālajā parkā u. c.)”⁵⁰.

Līdz 1940. gadam nebija speciāla likuma, kas regulētu vides tiesības. Vides aizsardzības nosacījumi starpkaru Latvijas tiesībās tika ietverti Civillikuma 1082.–1128. pantā, kas ir

„[...] vērsti uz īpašuma tiesību aprobežošanu arī vides aizsardzības interesēs”⁵¹.

Tāpēc arī pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas

„[i]lgu laiku spēkā vēl bija padomju laika Zemes kodekss, Ūdeņu kodekss, Zemes dzīļu kodekss, Mežu kodekss, likums „Par atmosfēras gaisa aizsardzību” un likums „Par dzīvnieku aizsardzību un izmantošanu”⁵².

Jaunās privāttiesiskās attiecības, kas bija orientētas uz tirgus ekonomikas atjaunošanu Latvijā, nebija iedomājamas bez tādas nodokļu aplikšanas sistēmas radīšanas, kas atbilstu ekonomikas prasībām. Ar nodokļu iekasēšanas starpniecību valsts samazina jebkura nodokļa maksātāja īpašumu. Lai šāda īpašuma samazināšana tiktu uzskatīta par taisnīgu, nodokļu tiesību normām vispirms ir jāatbilst samērīguma principam, protams, neatsakoties no citu tiesību principu ievērošanas.

„Pēc franču apgaismotāja Šarla Monteskjē [Charles Louis de Sekondat, Baron de Montesquieu, 1689–1755⁵³] vārdiem, nekas no valsts neprasa tādu gudrību un prātu, kā noteikt to [ienākuma] daļu, kuru pavalstniekiem ņemt, un to daļu, kuru viņiem atstāt.”⁵⁴

Cik veiksmīgi kopumā tas ir izdevies Latvijas valstij, ir diskutējams jautājums. Tomēr acīmredzams ir tas, ka nodokļa politikā prioritārs ir vienlīdzības princips (ja ir ar nodokli aplikamais objekts, nodoklis jāmaksā visiem neatkarīgi no citiem apsvērumiem un pēc vienas likmes). Tādējādi samērīguma principam un līdz ar to arī taisnīgumam ir bijusi tikai otršķirīga nozīme, jo kā citādi var izskaidrot to, ka, piemēram, 20 gadus pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas iztikas minimums (163,46 lati mēnesī⁵⁵) ir lielāks nekā minimālā alga pēc nodokļu ieturēšanas (130,31 lats⁵⁶) un ka fiziskas personas ienākuma neapliekamais minimums (35 lats mēnesī⁵⁷) nav pat pietuvojis iztikas minimuma robežai.⁵⁸

Jāuzdod retorisks jautājums – kā ir veidojusies šāda nodokļu politika? Kā stāsta viens no pazīstamākiem nodokļu administrēšanas ekspertiem prof. Kārlis Ketners, nevienas valsts likumdošana tieši nav bijusi par paraugu Latvijas nodokļu tiesībām. Līdz 1993.–1994. gadam ar nodokļiem saistītos normatīvos aktus galvenokārt izstrādāja Ekonomikas reformu ministrija,

„[...] ņemot vērā ierosinājumus no ārzemju latviešiem”⁵⁹.

Pēc 1993.–1994. gada

„[...] Latvijas normatīvo aktu [jaunradi] var sadalīt [nosacīti] trīs grupās:

1. *Normatīvie akti, kas balstīti uz 1990. gadā izstrādātiem normatīviem aktiem (likums „Par nodokļiem un nodevām”⁶⁰, kas balstās uz likumu „Par nodokļiem un nodevām Latvijas Republikā” gan struktūras, gan regulējuma ziņā. Tas pats attiecas arī uz likumiem „Par iedzīvotāju ienākuma nodokli”⁶¹, „Dabas resursu nodokļa likumu”⁶² un „Par izložu un azartspēļu nodokli un nodevu”⁶³);*
2. *Normatīvie akti, kas radīti 1993.–1994. gadā, izmantojot OECD⁶⁴ semināru un ekspertu ieteikumus, – likums „Par uzņēmumu ienākuma nodokli”⁶⁵;*
3. *Normatīvie akti, kas radīti, pamatojoties uz ES regulējumu (likums „Par pievienotās vērtības nodokli”⁶⁶, „Par akcīzes nodokli”⁶⁷, „Elektroenerģijas nodokļa likums”⁶⁸ [..])⁶⁹.*

Maz ticams, bet ļoti iespējams, ka Latvijas nodokļu politika idejiski daudzējādā ziņā atgādina Vācijas nodokļu tiesības. Kā raksta prof. Pauls Kiršhofs (*Paul Kirchhof*), nodokļu tiesībām bieži trūkst iekšējas loģikas un secīguma, un formāli, juridiski korektas normas noved pie ekonomiskās muļķības (*Torheit*) un vērojams „[...] konflikts starp tiesisko saprātu un saimniecisko neprātu” (*Zwiespalt zwischen rechtlicher Vernunft und wirtschaftlicher Unvernunft*).⁷⁰

1993. gadā 5.–6. jūnijā notikušās Saeimas vēlēšanas bija pirmās demokrātiskās vēlēšanas pēc 62 gadu pārtraukuma. Jau 6. jūlijā Saeima atjaunoja LR Satversmes darbību pilnā apjomā, 7. jūlijā ievēlēja Valsts prezidentu⁷¹, 15. jūlijā atjaunoja (ar grozījumiem) 1925. gada 1. aprīļa likumu „Par Ministru kabineta iekārtu” un 28. oktobrī – 1923. gada 2. augusta likumu „Par Valsts kontroli”. Līdz ar to tika atjaunota visu četru LR Satversmē minēto konstitucionālo orgānu darbība.⁷²

Laika posmā līdz 1995. gada vasarai tika veikta pārvaldes institucionālās sistēmas reforma.⁷³

„Rezultātā no padomju iekārtas pārmantotā valsts pārvaldes struktūra tika gandrīz pilnīgi likvidēta. Jaunās valsts pārvaldes struktūras tika veidotas, orientējoties uz demokrātiskas, likumam pakļautas, efektīvas un racionālas pārvaldes modeli.”⁷⁴

1995. gada 12. jūnijā Latvija ar ES parakstīja Asociācijas līgumu⁷⁵, bet jau 2000. gada 15. februārī uzsāka sarunas par iestāšanos ES.⁷⁶ Šīs sarunas noslēdzās 2004. gada 1. maijā, kad Latvija kļuva par ES dalībvalsti.

Latvijas integrācija ES vienlaikus nozīmēja iekļaušanos Eiropas kopējā tiesību telpā. Tāpēc aktuāla kļuva Latvijas likumdošanas pielīdzināšana ES prasībām, un šis process noritēja vienlaikus ar atteikšanos no padomju tiesībām. Par zīmīgu robežu šajā procesā (kā jau tika rakstīts) kļuva 1998. gada 15. oktobra likums „Par Latvijas PSR normatīvo aktu piemērošanas izbeigšanu” (izņēmums bija atsevišķi normatīvie akti, kuru nomaiņu bija paredzēts veikt tuvākajos gados⁷⁷).

2. Tiesību attīstība pēc 1998. gada 15. oktobra

Laika posmā pēc 1998. gada 15. oktobra nosacīti var iedalīt vēl divos apakšposmos:

- 1) no 1998. gada 15. oktobra līdz 2004. gada 1. maijam, kad Latvija kļuva par pilntiesīgu ES dalībvalsti;
- 2) pēc 2004. gada 1. maija.

Tiesiskās attiecības mūsu valstī pēc 1998. gada 15. oktobra raksturo ne tikai faktiskā atteikšanās no padomju tiesībām un tiesību sistēmas paātrināta pielīdzināšana ES prasībām, bet arī juridiskās domāšanas pakāpeniska mainīšanās. Kopš

2004. gada 1. maija uz Latviju tieši attiecas ES tiesību avoti (vispārīgie tiesību principi, regulas, direktīvas u. c.), ievērojot pārejas laika noteikumus.

Ievērojama nozīme cilvēktiesību nodrošināšanai un jaunu tiesisko attiecību veidošanai bija 1998. gada 15. oktobrī pieņemtajai LR Satversmes 8. nodaļai – „**Cilvēka pamattiesības**”⁷⁸. Vērtējot šos papildinājumus, Egils Levits un Mārtiņš Mits rakstīja, ka tie atbilst klasiskām politiskām, pilsoniskām un arī sociālām pamattiesībām.⁷⁹

Arī pašu tiesību avotu izpratne padomju tiesībās bija atšķirīga no demokrātisku valstu izpratnes. Lai arī abās tiesību sistēmās likums bija tiesību avots, demokrātiskās valstīs likums nav vienīgais tiesību avots. Par tiesību avotu atbilstoši **dabisko tiesību doktrīnai** tiek atzīti

„[v]ispirms jau vispārīgie tiesību principi – tādi kā saprātīgums, taisnīgums, tiesiskā pašātvība, samērīgums, kas vai nu ir ieausti likuma normās, vai darbojas patstāvīgi”⁸⁰.

Tiesību principu iedzīvināšanai Latvijas tiesību sistēmā ievērojama nozīme bija LR Satversmes tiesai (turpmāk – Satversmes tiesa).⁸¹

Tā, piemēram, Satversmes tiesas sprieduma lietā Nr. 2002-15-01 analizēts vienlīdzības princips. Spriedumā norādīts:

„Vienlīdzības princips [...] liedz valsts institūcijām izdot tādas normas, kas bez saprātīga pamata pieļauj atšķirīgu attieksmi pret personām, kuras atrodas vienādās un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos. Atšķirīga izturēšanās ir diskriminējoša, ja tai nav objektīva un pamatota iemesla, proti, leģitīma mērķa, vai arī ja nav proporcionālas attiecības starp izraudzītajiem līdzekļiem un nospraustajiem mērķiem.”⁸²

Savukārt tiesiskais valsts princips saistībā ar taisnīguma principu kriminālprocesa ietvaros skaidrots lietā Nr. 2001-10-01:

„[...] tiesiskais valsts princips sastāvdaļa ir tiesiskā stabilitāte. Tā citstarp prasa ne vien noregulētu tiesvedības procesu, bet arī tādu tā noslēgumu, kas ir tiesiski noturīgs. Vienlaikus tiesiskais valsts princips prasa, lai kriminālprocesa rezultāts būtu arī taisnīgs, proti, lai personas netiktu notiesātas par tādiem noziedzīgiem nodarījumiem, kurus tās nav izdarījušas, un lai personas, kas izdarījušas noziedzīgus nodarījumus, tiktu atbilstoši notiesātas.”⁸³

Līdz brīdim, kad Latvija iestājās ES, un arī neilgu laiku pēc tam pamatvilcienos tika pabeigts darbs pie t. s. lielajām kodifikācijām, kuras pieņēma Saeima:

- 1) 1998. gada 17. jūnijā – „Krimināllikumu”⁸⁴;
- 2) 1998. gada 14. oktobrī – „Civilprocesa likumu”⁸⁵;
- 3) 2000. gada 13. aprīlī – „Komerclikumu”⁸⁶;
- 4) 2001. gada 20. jūnijā – „Darba likumu”⁸⁷;
- 5) 2001. gada 25. oktobrī – „Administratīvā procesa likumu”⁸⁸;
- 6) 2005. gada 21. aprīlī – „Kriminālprocesa likumu”⁸⁹ u. c.

Prof. Uldis Krastiņš, redzamākais krimināltiesību eksperts pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas, atceras:

„Jauna krimināllikuma izstrādes juridiskais pamats bija Latvijas Republikas Augstākās Padomes 1990. gada decembrī apstiprinātā koncepcija par jaunā krimināllikuma pamatprincipiem. Jauna krimināllikuma izstrādes nepieciešamību lielā mērā noteica kopš 1933. gada notikušās izmaiņas Latvijā gan politiskajā, gan sociāli ekonomiskajā jomā. Sodliet likumā bija izmantoti diezgan daudzi jau novecojuši juridiski termini un dažviet diezgan arhaiska latviešu valoda.”⁹⁰

Turpinot profesora domu, ilggadējā LU Juridiskās fakultātes krimināltiesību kursa docētāja A. Reigase precizē:

„[...] neatkarības atjaunošanas procesā nevarēja izmantot Latvijas PSR Kriminālkodeksa normas, daudzas no kurām neatbilda jaunajiem politiskajiem, ekonomiskajiem, sociālajiem un morālajiem sabiedrības dzīves un darbības nosacījumiem. Jaunais Krimināllikuma projekts tika veidots atbilstoši tiesiskās valsts koncepcijai.

[Arī 1933. gada 24. aprīļa Latvijas Sodu likums nebija izmantojams, jo]:

1. Apstākļi pēc neatkarības atgūšanas Latvijā nav identiski situācijai Latvijā XX gs. 30. gados.
2. Latvijā izaugusi jauna juristu paaudze, kura nepārzina Sodu likumu.
3. Sodu likums ir novecojis gan terminoloģijas, gan valodas ziņā.
4. Kā liecina 1937. gada 28. janvāra Latvijas Civillikuma ieviešanas prakse, rodas nepieciešamība būtiski pārstrādāt novecojošas normas, pat veselas nodaļas.⁹¹

Latvijas Krimināllikuma projekta izstrādē līdzdarbojās pazīstamākie Latvijas augstskolu mācībspēki, tiesneši, prokurori un advokāti.⁹² Viņu vidū autors vēlas izdalīt divus: nu jau bijušo Latvijas Advokātu kolēģijas prezidija priekšsēdētāju, doc. Dr. iur. Aivaru Niedri un prof. U. Krastiņu.

Izstrādājot Krimināllikuma projektu paraugu, tika ņemtas vērā Latvijas, kā arī citu Eiropas valstu krimināllikumi un krimināltiesiskās zinātnes (doktrīnas) atziņas, arī judikatūra.

A. Reigase stāsta:

„Izstrādājot Kriminālkodeksa (vēlāk tas tika nosaukts par Krimināllikumu) projektu, tika ievērotas:

- 1) Latvijas KK [Kriminālkodeksa] juridiskās nostādnes;
- 2) 1933. gada 24. aprīļa Sodu likuma normas;
- 3) Eiropas valstu kriminālās likumdošanas pieredze (Vācija, Zviedrija, Dānija, Francija, Krievijas Federācija);
- 4) Lietuvas un Igaunijas krimināllikumu projekti;
- 5) starptautiskie tiesību akti, kuriem pievienojusies LR;
- 6) likumi, kas tika pieņemti LR politiskās, ekonomiskās, sociālās dzīves jautājumu risināšanai;
- 7) krimināltiesību teorijas atziņas;
- 8) Rietumeiropas valstu tiesību ekspertu ierosinājumi un piezīmes;
- 9) Latvijas krimināltiesību speciālistu (teorētiku un praktisko darbinieku) priekšlikumi;
- 10) judikatūra.⁹³

Neilgi pirms gadsimtu mijas tika pieņemts **Civilprocesa likums**. Izstrādājot Civilprocesa likuma projektu, par paraugu konkrēti netika ņemts kādas valsts civilprocesa likums, bet, kā stāsta lekt. D. Ose,

„[...] Eiropas valstīs esošie [civilprocesuālie] principi”,

doktrīna un Latvijas

„[...] judikatūra, kura veidojās, ņemot vērā Civillikumā regulēto strīdu izskatīšanu tiesā un nepieciešamību pēc precīza regulējuma, jo Civilprocess kā publiskās tiesības nepieļauj tik lielu analogijas izmantošanu, kā tas ir pieļaujams materiālajās normās (Civillikumā)⁹⁴.

Jaunā Civilprocesa likuma izstrādes gaitā pirmais un principiāli nozīmīgais solis, kā raksta LR Augstākās Tiesas senators Gunārs Aigars, bija

„[...] likuma „**Par tiesu varu**” pieņemšana 1992. gada 15. decembrī [...]. Jaunā Civilprocesa likuma pamatprincipi [tika] iestrādāti 1992. gada 15. decembra likumā „**Par tiesu varu**” (tiesu varas neatkarība, trīspakāpju tiesu sistēma, pušu līdztiesība civilprocesā, dispozitivitāte, sacīkste, patiesība u. c.)⁹⁵.

Jauna Civilprocesa likuma izstrādes nepieciešamību noteica jaunās civiltiesiskās attiecības, kas izveidojās pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas, pārejot uz tirgus ekonomikas attiecībām. Īpaši aktuāli tas kļuva pēc Civillikuma spēkā esamības atjaunošanas 1992.–1993. gadā. Padomju laikos 1963. gada 27. decembrī pieņemtas Latvijas PSR Civilprocesa kodekss⁹⁶ pat ar ievērojamiem grozījumiem un papildinājumiem vairs nespēja apmierināt brīvas sabiedrības civiltiesiskās prasības.

Jaunajā Civilprocesa likumā tika iestrādāts, ka

„[...] ar jēdzienu „civillietas” izprot lietas, kurās ir strīds par civilajām tiesībām. Tas tieši izriet no projekta 1. panta teksta, kura pirmajā daļā ir paredzēts, ka katrai personai ir tiesības uz viņas aizskarto vai apstrīdēto civilo tiesību vai likumīgo interešu aizsardzību tiesā. Tāpēc projektā nav ietvertas nodaļas, kas regulē to lietu izskatīšanas kārtību, kas radušās no administratīvi tiesiskajām attiecībām. [...] Pēc projekta autoru domām⁹⁷, minēto lietu izskatīšanas kārtība jāregulē Administratīvā procesa likumā⁹⁸.

Jaunais Civilprocesa likums, kā raksta G. Aigars,

„[...] nav uzskatāms par principiāli jaunu soli tiesu reformas attīstībā⁹⁹,

jo bija to grozījumu un papildinājumu iemiesotājs, kas tika izdarīti laika posmā no 1993. līdz 1996. gadam.¹⁰⁰

Nozīmīgi grozījumi un papildinājumi Latvijas Civilprocesa kodeksā ir veikti arī par mantojuma izskatīšanu tiesā (1993), par apgabaltiesas kā pirmās instances tiesas kompetenci (1995). G. Aigars tāpat arī atzīst, ka

„[p]lateicoties šim papildinājumam, apgabaltiesas Latvijā varēja sākt darbu. Likums papildināja CPK ar trim jaunām nodaļām: „Ārlaulībā dzimušo bērnu leģitimēšana”, „Aizgādības nodibināšana personām to izlaidīgas vai izšķērdīgas dzīves, kā arī alkohola vai narkotiku pārmērīgas lietošanas dēļ”, kā arī ar jaunu – 4.-A sadaļu „Saistību bezstrīdus piespiedu izpildīšana”¹⁰¹.

Turklāt tika izslēgtas nodaļas, kas pēc padomju laika parauga regulēja kasācijas un uzraudzības kārtību un Augstākās tiesas un Prokuratūras uzraudzības tiesības pār tiesām.

„Kodekss tika papildināts ar 3.-A sadaļu „Tiesas spriedumu un lēmumu pārsūdzēšana”, kurā ietvertas divas nodaļas – „Tiesvedība apelācijas instance” un „Pirmās instances tiesas un apelācijas instances tiesas lēmumu pārsūdzēšana”, un ar 3.-B sadaļu, kurā ietvertas nodaļas „Tiesvedība kasācijas instance” un „To lietu jauna izskatīšana, kurās spriedumi vai lēmumi stājušies likumīgā spēkā”.

Ar minēto grozījumu spēkā stāšanos Latvijā sāka darboties **trīspakāpju tiesu sistēma**, kā tas tika noteikts likumā „Par tiesu varu”.

1996. gada 8. augusta grozījumi skāra vairāk nekā 100 CPK pantu – tas tika „attīrīts” no padomju laiku terminoloģijas¹⁰² utt.¹⁰³

Komerclikuma izstrādes mērķis, kā norāda asoc. prof. Kaspars Balodis, bija

„[r]adīt visaptverošu, modernu, Latvijas privāttiesību sistēmai piemērotu un prakses vajadzībām atbilstošu kodeksa tipa normatīvo aktu komerciesiskās apgrozības regulēšanai¹⁰⁴.

Savukārt doc. Aivars Lošmanis, viens no atpazīstamākiem Komerclikuma projekta izstrādes grupas locekļiem, raksta:

„[Bez Komerclikuma] Latvijas privāttiesību sistēma nebūtu pilnīga. Civillikums dažviet atsaucas uz specifiskiem civiltiesību subjektiem – tirgotājiem (sk. Civillikuma 1758. pantu), kā arī min Tirdzniecības likumus (sk. Civillikuma 2321. panta piezīmi) – atsevišķu tirdzniecības tiesību kodifikāciju, kuri būtu stājušies spēkā drīzumā pēc Civillikuma pieņemšanas un pie kuriem darbu pārtrauca padomju okupācija. Atjaunojot negrozītā veidā Civillikuma Saistību tiesību daļu, likumdevējs līdz ar to ir paredzējis sekot Civillikumā ietvertajai

*duālā privāttiesiskā regulējuma koncepcijai līdzīgi kā Vācijā, Austrijā, Francijā un citās kontinentālās Eiropas valstīs, t. i., blakus vispārējām civiltiesībām pastāv speciāla privāttiesību kodifikācija, kas regulē specifiskas tiesiskās attiecības, kurām raksturīgs vienkāršums, operativitāte un paaugstināta uzticības aizsardzības, publicitātes un atbildības pakāpe. Turklāt atšķirībā no vispārējām civiltiesībām, kur spēkā ir sociāli vājāku, tiesiski un saimnieciski nepieredzējušu personu aizsardzības princips, komerciesības, gluži otrādi, atsakās no tāda veida aizsardzības attiecībā uz saimnieciski pieredzējušiem indivīdiem, kuriem, ņemot vērā iepriekšminētās tiesisko attiecību īpatnības, jārēķinās ar tiesiski nelabvēlīgāku seku iestāšanos.*¹⁰⁵

Komerclikuma izstrāde nebija viegla, jo

*„[l]īdzvērtīga normatīva akta līdz 1940. gadam nebija*¹⁰⁶

un

*„[.] komerciesības ir dinamiska nozare, kas attīstās, līdz ar to [pastāvīgi] jāņem vērā modernākās tendences*¹⁰⁷.

Tāpēc bez Komerclikuma projekta izstrādes grupas¹⁰⁸ Tieslietu ministrijas „paspārnē” darbojas joprojām pastāvīga Komerclikuma darba grupa.

Asoc. prof. K. Balodis un doc. A. Lošmanis atzīst, ka nozīmīgi avoti, izstrādājot Komerclikumu, bija Vācijas un ES normatīvie akti, kā arī Vācijas, Šveices komerciesību doktrīna un Latvijas komerciesību doktrīna, kas bija spēkā līdz 1940. gadam.¹⁰⁹ No Vācijas normatīvajiem aktiem jāizdala Tirdzniecības likums

*„[.] (Handelsgesetzbuch), kā arī sabiedrību tiesību akti – Aktiengesetz (AktG) un Gesetz betreffend der Gesellschaften mit beschränkter Haftung (GmbHG)*¹¹⁰.

Jaunlaiku komerciālā jeb saimnieciskā darbība nav iedomājama bez darba devēju un darba ņēmēju tiesisko attiecību nostiprināšanas normatīvā formā. Jaunā **Darba likuma** izstrādes mērķis, kā stāsta darba grupa loceklis E. Kalniņš¹¹¹,

*„[.] bija ieviest Latvijas likumdošanā Eiropas Savienības direktīvas, kā arī Starptautiskās Darba organizācijas konvenciju un rekomendāciju prasības, kā arī modernizēt darba tiesības, tās pielāgojot tirgus ekonomikas prasībām. Izstrādājot likumprojektu „Darba likums”, par paraugu (līdzās „Latvijas Darba likumu kodeksam”¹¹² un likumam „Par darba koplīgumiem”¹¹³) tika ņemti galvenokārt Vācijas normatīvie akti [un] Vācijas tiesību doktrīna, kas ietvēra arī judikatūras atziņas*¹¹⁴.

Lai arī pārejai no plānsaimniecības uz tirgus ekonomiku bija nepieciešams kardināli mainīt, t. i., izstrādāt un pieņemt, virkni jaunu normatīvo aktu, kas bija saistīti ar saimniecisko darbību, darba tiesību risināšana netika pakļauta tik ievērojamai dinamikai.¹¹⁵ Ne velti Latvijas PSR Darba likumu kodekss (protams, ar ievērojamiem grozījumiem un papildinājumiem) palika spēkā līdz 2002. gada 1. jūnijam.¹¹⁶ Trāpīgi darba attiecību būtību verdzības, kapitālistiskā un padomju valstī īsi pirms valsts neatkarības atjaunošanas raksturojis Vilnis Zariņš:

*„Atšķirībā no antikās verdzības un arī kapitālisma, kur vergi un strādnieki zina, kura vergtura vai kapitālista bagātību viņi vairo, ekspluatācija [padomju valstī] notiek anonīmi ar valsts aparāta starpniecību. Kopīpašums it kā nepieder nevienam un visi it kā strādā uz līdzīgiem noteikumiem, tikai daži par to saņem daudz un dzīvo lielā pārtībā, bet citi saņem maz un dzīvo lielā trūkumā.*¹¹⁷

„Īpaša nozīme tika piešķirta Vācijas „Darba koplīguma likumam” (Tarifvertragsgesetz) (iestrādāts Darba likuma B daļā „Darba koplīgums”), likumprojektam „Par darba līgumu” (Entwurf eines Arbeitsvertragsgesetzes) (iestrādāts

„Darba likuma” C daļā „Darba līgums”) un „Darba laika likumam” (Arbeitszeitgesetz) (iestrādāts „Darba likuma” D daļā „Darba laiks un atpūtas laiks”). Turklāt atsevišķos jautājumos (diskriminācija darba tiesībās, uzņēmuma pārēja) par paraugu tika ņemti attiecīgie Vācijas [Civillikuma] noteikumi no šī [likuma] nodaļas – „Dienstvertrag”.¹¹⁸

Cilvēktiesības, neapšaubāmi, stiprina tiesiskas valsts pamatus. Bet ne mazāka nozīme to aizsardzībā ir administratīvā procesa tiesībām. Viena no **Administratīvā procesa** likumprojekta autorēm¹¹⁹ asoc. prof. Jautrīte Briede¹²⁰ atceras, ka, izstrādājot šo likumu, par paraugu tika ņemts Vācijas Administratīvā procesa likums (Verwaltungsverfahrensgesetz), Vācijas¹²¹ un Latvijas¹²² tiesību doktrīna un Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūra. Administratīvā procesa likuma mērķis bija,

„[u]zlabot un noregulēt indivīda attiecības ar valsts pārvaldi, kā arī dibināt specializētu tiesu strīdu izskatīšanai”¹²³.

Efektīvu cilvēktiesību aizsardzību paredz arī kriminālprocess, kas nodrošina pārkāpumu un noziegumu izmeklēšanu un vainīgo personu saukšanu pie atbildības valsts interesēs, ievērojot nevainīguma prezumpciju. Kā savulaik rakstīja Marks Tūlijs Cicerons (Marcus Tullius Cicero, 106–43 pr. Kr. dzim.¹²⁴):

„[...] nedrīkst jautājumu uzdot – vai pierādīta apsūdzētā nevainība, bet gan – vai pierādīta apsūdzība”¹²⁵.

Izstrādājot **Kriminālprocesa likumu**, kā atceras likumprojekta izstrādes grupas vadītājs, šobrīd LR Satversmes tiesas priekšsēdētājs Gunārs Kūtris,

„[...] nevienas citas valsts tiesību avoti netika ņemti par tiešu paraugu. Procesuālais likums ir saistīts ar valstī raksturīgo materiālo tiesību regulējumu un arī ar valstī pastāvošo tiesību aizsardzības iestāžu sistēmu. Būtiska nozīme ir arī gadu desmitos uzkrātajai pieredzei un tradīcijām konkrētajā jomā. Turklāt kontinentālās Eiropas valstīs kriminālprocess norit pēc līdzīgiem principiem.

Projekta izstrādē īpaši tika pievērsta uzmanība Eiropas Padomes Ministru komitejas Rekomendācijās Nr. (87)18 „Par dalībvalstu kriminālās justīcijas vienkāršošanu” (un arī daudzos citos dokumentos) izteikto priekšlikumu iestrādāšanai likumā. Tāpēc arī skatījāmies, kā tas ir veicies Zviedrijas (The Swedish Code of Judicial Procedure) un Vācijas procesuālajos likumos. Tāpat svarīgas bija teorijā izteiktās atziņas par nepilnībām esošajā kodeksā un attīstības tendencēm. Bet darba grupā iekļautie eksperti bija personiski iepazinušies ar praktisko kriminālprocesa norisi Lietuvā, Igaunijā, Zviedrijā, Vācijā, Francijā, Nīderlandē, Kanādā, ASV, Japānā u. c.”¹²⁶

„Nenoliedzami, [arī] judikatūrai un doktrīnai bija būtiska nozīme. Viena no prasībām, kāpēc likums tika izstrādāts, bija tieši no tiesu (gan Eiropas Cilvēktiesību tiesas, gan Latvijas tiesu) prakses izrietošās prasības – kur ir nepietiekams vai neprecīzs (arī nepareizs) regulējums un kā risināt situācijas, kas likumā nebija noregulētas. Bija jautājumi, kas praksē bija veiksmīgi atraduši risinājumu, it īpaši Augstākās tiesas lēmumos sniegtais skaidrojums par tiesību principiem atbilstošāko procesuālo kārtību.”¹²⁷

Kriminālprocesa projekta izstrādē piedalījās ne tikai Latvijas pārstāvji, bet arī eksperti no ASV, Kanādas un Zviedrijas.¹²⁸

Nepieciešamību izstrādāt jaunu Kriminālprocesa likumu noteica tas, ka

„[...] Latvijai vairs nederēja padomju laika Kriminālprocesa kodekss, [kas] pēdējos 10 gados bija ļoti daudzas reizes grozīts, lai kaut daļēji atbilstu tiesiskas valsts prasībām. „Salāpītais” kodekss bija savstarpēji pretrunīgs. Galvenie [jaunā Kriminālprocesa] mērķi bija: (1) procedūras paātrināšana, (2) prioritāšu noteikšana un tām atbilstoša resursu sadale, (3) kriminālsoda alternatīvu plašāka izmantošana, (4) samērīga cilvēktiesību ierobežošana, (5) noziedzīgo līdzekļu atrašana un atņemšana, (6) starptautiskās sadarbības noregulējums”¹²⁹.

Savukārt Kriminālprocesa likuma atjaunošana, kas bija spēkā līdz 1940. gada 26. novembrim, kā atzīmē G. Kūtris, nebija lietderīga, jo tas bija novecojis un neatbilda vairs XXI gs. tiesiskas valsts prasībām.¹³⁰

Lai arī vēl pirms iestāšanās ES pamatvilcienos noslēdzās atteikšanās no padomju tiesībām, Latvijas un ES tiesību saskaņošanas process vēl nav noslēdzies. Lai tas notiktu, daudzējādā ziņā ir jāmaina juridiskā domāšana. Īpaši nozīmīgi šajā procesā ir izprast ne tikai tiesību „burtu”, bet arī tiesību „garu”.¹³¹ Tā, piemēram, ir situācijas, kad tiesību avoti, kas atbilst visām demokrātiskas sabiedrības prasībām, tiek tulkoti no padomju tiesību pozīcijām. Spilgtu šo situāciju raksturo E. Levita rakstītais:

„Vislielākās problēmas šodien Latvijā tomēr ir nevis likumdošanas, bet gan tiesību normu piemērošanas līmenī. Ar pašreizējo Latvijā spēkā esošo likumdošanu – ja to pielietotu ar Rietumu metodoloģiju – lielākajā daļā gadījumu būtu iespējams panākt pietiekoši apmierinošus rezultātus”¹³²

un

„[l]ielas grūtības ierēdņiem sagādā konkrētā gadījumā patstāvīgi piemērot abstrakti formulētas tiesību normas, izprast to jēgu un ievērot tiesiskas valsts administratīvo tiesību principus – proporcionalitātes principu, tiesiskās palāvības principu un citus. Pārvaldes juridiskajā praksē praktiski nav integrēti cilvēktiesību apsvērumi”¹³³.

Kā atceras prof. S. Osipova,

„[l]iela loma sociālistiskās tiesību doktrīnas nomaiņā uz kontinentālai Eiropai raksturīgu izpratni par tiesībām bija Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes Tiesību teorijas un vēstures katedrai prof. Edgara Meļķiša (1929–2009) vadībā. Šobrīd ir grūti aptvert visus profesora [E.] Meļķiša XX gs. 90. gados uzsāktos un paveiktos darbus kontinentālās Eiropas tiesību izpratnes iedzīvināšanā Latvijā. Kontinentālās Eiropas pieredzes pārņemšana notika ciešā sadarbībā ar vācu kolēģiem. Īpaši atzīmējama sadarbība ar VFR Minsteres Universitātes Juridisko fakultāti, kuru no vācu puses [tobrīd] vadīja rektors, prof. Vilfrīds Šlīters (Wilfried Schlüter)”¹³⁴.

Sadarbība ar Vācijas augstskolām gadsimtu mijā izvērtās ļoti veiksmīga. Latvijas Universitāte (turpmāk – LU) saņēma mācību grāmatas, notika studentu un mācībspēku apmaiņa, kā arī tika aizstāvētas divas doktora disertācijas jau minētajā Minsteres universitātē – Kaspars Balodis¹³⁵ un Aivars Lošmanis¹³⁶.

Lai atteiktos no padomju mantojuma tiesību zinātnē, pirmais solis tika veikts pēc prof. E. Meļķiša iniciatīvas, un tas bija:

„[...] tiesību vēstures atbrīvošana no marksisma-ļeņinisma ideoloģiskā skatījuma. Šo problēmu profesors [E.] Meļķīsis risināja vācu vēsturiskās skolas garā: „Zurück zu den Quellen!”¹³⁷ ¹³⁸

Mērķa īstenošanai tika izveidota darba grupa, kurā bez prof. Edgara Meļķiņa ietilpa vēl arī prof. Sanita Osipova, prof. Romāns Apsītis, prof. Valdis Blūzma un šī raksta autors. Darba grupa līdz 2006. gadam ir apzinājusi un komentējusi tiesību vēstures avotus, kuri bija spēkā līdz XVIII gadsimtam (šobrīd darbs rit pie cariskās Krievijas tiesību avotu apzināšanas un tulkošanas latviešu valodā). Tiesību avoti ar komentāriem iekļauti divās kolektīvās monogrāfijās:

- 1) „Latvijas tiesību avoti. Teksti un komentāri. 1. sējums. Seno paražu un Livonijas tiesību avoti 10. gs. – 16. gs.”¹³⁹;
- 2) „Latvijas tiesību avoti. Teksti un komentāri. 2. sējums. Poļu un zviedru laiku tiesību avoti (1561–1795)”¹⁴⁰.

Otrais solis bija

„[...] jaunas tiesiskas kontinentālās Eiropas valstij atbilstošas tiesību teorijas radīšana, mainot izpratni par tiesību avotiem, līdzās likuma normai ieviešot citus tiesību avotus, bet pats galvenais – veidojot izpratni par vispārējiem tiesību principiem un to vietu tiesību normu hierarhijā.¹⁴¹ Saprotot, ka ar tiesību avotu mācības pārstrādi vien nepietiek, vienlaicīgi ar tiesību avotu jaunas izpratnes veidošanu prof. [E.] Meļķis darbojās pie jaunas tiesību normu piemērošanas metodes mācības veidošanas, ieviešot Latvijas Universitātes Juridiskajā fakultātē jaunu studiju kursu Juridiskās metodes mācību, piesaistot jaunus mācībspēkus, kuri promocijas darbus izstrādāja tieši tiesību teorijā un metodē, un rakstot un publicējot literatūru par šiem jautājumiem^{142, 143}.”

Lai iedzīvinātu juristu praksē jaunās tiesību teorijas atziņas, kā atceras prof. S. Osipova:

„Prof. Meļķis bija iniciators un ņēma līdzdalību tiesnešu un ierēdņu apmācībā un tiesību normu un tiesu prakses pārskatāmā un pieejamā publicēšanā. Tā 1996. gadā Lietišķās informācijas dienests (LID) izveidoja darba grupu LU prof. Edgara Meļķiņa vadībā, kas radīja normatīvo aktu klasifikāciju. Tas ļāva izveidot LID turpmākos produktus ērti lietojamus patērētājiem.”¹⁴⁴

1998. gada 25. jūnijā Latvijas Republikas Satversmes tiesa, taisot spriedumu, atsaucās uz prof. [E.] Meļķiņa viedokli kā autoritatīvu tiesību normu iztulkošanā:

„Vispilnīgāk pēdējā laikā latviešu juridiskajā literatūrā tas ir atspoguļots Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes Tiesību teorijas un politisko zinātņu katedras¹⁴⁵ vadītāja profesora Edgara Meļķiņa brošūrā „Tiesību normu interpretācijas metodes”. Šī brošūra ir iznākusi 1996. gadā. [...] Kā norāda prof. [E.] Meļķis, tad visas darbības, lai interpretētu normu tādā vai citādā veidā, lielākā vai mazākā apjomā ir saistītas ar iepriekšminētajiem uzdevumiem un atbilstošajiem interpretācijas posmiem. Tas dod pamatu izdalīt četras pieejas. Četras metodes – gramatiskā, sistēmiskā, teleoloģiskā un vēsturiskā.”¹⁴⁶

Kontinentālās Eiropas lokā pazīstamās normu interpretācijas metodes šobrīd ir aprakstītas ne tikai zinātniskā doktrīnā, bet arī nostiprinātas Administratīvā procesa likumā (17. p. 1. d. 1.–4. pkt.).¹⁴⁷

„Pie jaunās tiesību doktrīnas publicēšanas nozīmīga loma bija arī pēc prof. [E.] Meļķiņa iniciatīvas izveidotajam laikrakstam „Likums un Tiesības”, kas iznāk kopš 1999. gada.”¹⁴⁸

Juridiskajā kultūrā nebūt nebija viegla tiesību teorijas jaunu atziņu iedzīvināšana, īpaši tādu, kas radītu izpratni par normu interpretācijas metodēm, tiesību

tālākveidošanu, kā arī jēdzienu „likuma gars”, „tiesību gars” u. c. iedzīvināšanu. Sākotnēji daudzu praktizējošu juristu, īpaši tiesnešu, vidū bija vērojama skepse, varētu pat teikt – tāda kā smīkņāšana par prof. E. Meļķiša darbību. Tomēr laiks ir pierādījis, kuram bija taisnība un kuram nē. Šobrīd varam tikai labsirdīgi pasmaidīt par nesenās pagātnes smīkņātājiem, novēlot viņiem veiksmi likumu u. c. tiesību avotu izpratnē un piemērošanā.

Tādējādi secināms, ka:

1. Atteikšanās no padomju tiesībām un atgriešanās kontinentālās Eiropas tiesību saimē laika ziņā bija ilgāks process nekā Latvijas Republikas valstiskā statusa atjaunošana.
2. Pārejā no totalitāras valsts tiesību sistēmas uz demokrātiskas valsts tiesību modeli jāņem vērā ne tikai juridiski, bet arī psiholoģiski aspekti.
3. Atjaunojot normatīvā akta spēku vai arī izstrādājot jaunus normatīvus, Latvija galvenokārt ir balstījusies uz kontinentālās Eiropas tiesību avotiem. Kontinentālās Eiropas tiesību lokā priekšroka ir dota romiešu-ģermāņu tiesību saimes valstu pieredzei. Īpaši uzskatāmi romiešu-ģermāņu tiesības saimes iespaids vērojams ar civiltiesībām saistītu normatīvu aktu izstrādē.
4. Pārejas procesā no plānsaimniecības uz tirgus ekonomikas saimniekošanu Latvijā ievērojama nozīme bija ne tikai ar dabisko tiesību doktrīnu saistītiem tiesību principiem, bet arī atziņām vēsturiskās tiesību skolas garā. Vēsturiskās tiesību skolas metodes konstatējamās (galvenokārt) ar civiltiesībām saistītu normatīvo aktu spēka atjaunošanas procesā un tiesiskās apziņas (kultūras) veidošanā sabiedrībā. Juridiskās kultūras veidošanā ievērojama nozīme bija prof. E. Meļķiša zinātniskajai darbībai.

Izmantoto avotu saraksts

Literatūra

1. Aigars, G. Par Latvijas Republikas Civilprocesa likuma (CPL) projektu. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 38/39 (753/754), 1997.
2. *Civilprocesa likuma komentāri*. Trešais papildinātais izdevums. Sagatavojis autoru kolektīvs prof. K. Torgāna vispārīgā zinātniskā redakcijā. Rīga : TNM, 2006.
3. Coing, H. *Europäische Privatrecht (1800 bis 1914)*. 19. Jahrhundert. München : C. H. Beck'sche Verlagbuchhandlung, 1989 – Bd. II.
4. *Deivis, N.* Eiropas vēsture. [B.v.] : Jumava, 2009.
5. *Doherty, M.* Jurisprudence: the Philosophy of Law. Revision Workbook. Third edition. Holborn College: Old Bailey press, 2004, 2006 (reprinted).
6. *Dubure, V.* Kolektīvais līgums Latvijas PSR. Rīga : Latvijas Valsts universitāte, 1975.
7. *Hattenhauer, H.* *Europäische Rechtsgeschichte*. Heidelberg : C. F. Müller Juristischer Verlag, 1992.
8. *Grūtups, A.* Tiesu prakse un komentāri. Rīga : Mans īpašums, 1994.
9. *Grūtups, A., Krastiņš, E.* Īpašuma reforma Latvijā. Rīga : Mans īpašums, 1995.
10. *Jarkina, V.* Ceļā uz Latvijas Republikas Civillikuma modernizāciju. *Jurista Vārds*. Nr. 25, 2007, 9., 10. lpp.
11. *Jundzis, T.* Neatkarīgas valsts aparāta veidošana un tiesību reformas. *No: Latvijas valsts atjaunošana (1986–1993)*. Rīga : LU žurnāla „Latvijas Vēsture” fonds, LZA Baltijas stratēģisko pētījumu centrs, 1998, 239.–257. lpp.
12. *Juridiskās metodes pamati*. E. Meļķiša zin. red. Rīga : LU, 2003.
13. *Kalniņš, V.* Romiešu civiltiesību pamati. Rīga : Zvaigzne, 1977.
14. *Kirchhof, P.* *Der sanfte Verlust der Freiheit. Für ein neues Steuerrecht – klar, verständlich, gerecht*. München, Wien : Carl Hanser Verlag, 2004.
15. *Krastiņš, U., Liholaja, V.* Salīdzināmās krimināltiesības. Igaunija, Latvija, Lietuva. Rīga : Tiesu Namu Aģentūra, 2004.
16. *Krastiņš, U., Liholaja, V.* Salīdzināmās krimināltiesības. Latvija, Austrija, Šveice, Vācija. Rīga : Tiesu Namu Aģentūra, 2006.

17. *Krastiņš, U., Liholaja, V.* Salīdzināmās krimināltiesības. Latvija, Beļģija, Dānija, Nīderlande. [B.v.] : LU Akadēmiskais apgāds, 2008.
18. *Krastiņš, U., Liholaja, V., Niedre, A.* Krimināltiesības. Vispārīgā daļa, trešais papildinātais izdevums. Zinātniskais redaktors prof. U. Krastiņš. Rīga : TNA, 2008.
19. *Krastiņš, U., Liholaja, V., Niedre, A.* Krimināltiesības. Sevišķā daļa, trešais papildinātais izdevums. Zinātniskais redaktors prof. U. Krastiņš. Rīga : TNA, 2009.
20. *Krastiņš, U.* Krimināltiesību teorija un prakse: viedokļi, problēmas un risinājumi 1998–2008. Rīga : Latvijas Vēstnesis, 2009.
21. *Lazdiņš, J., Blūzma, V., Osipova, S.* Latvijas tiesību avoti. Teksti un komentāri. I sējums. Seno paražu un Livonijas tiesību avoti 10. gs. – 16. gs. Prof. E. Melķiša redakcijā. Rīga : LU žurnāla „Latvijas vēsture” fonds, 1998.
22. *Apsītis, R., Blūzma, V., Lazdiņš, J.* Latvijas tiesību avoti. Teksti un komentāri. 2. sējums. Poļu un zviedru laiku tiesību avoti (1561–1795). *Dr. hist.* V. Blūzmas redakcijā. Rīga : Juridiskā koledža, 2006.
23. *Latvijas tiesību vēsture (1914–2000).* Prof. *Dr. iur.* D. A. Lēbera redakcijā. Rīga : LU žurnāla „Latvijas Vēsture” fonds, 2000.
24. *Lazdiņš, J.* Padomju darba tiesību transformācija neatkarīgajā Latvijā. *Latvijas Universitātes Raksti. Acta Universitatis Latviensis. Juridiskā zinātne. Law*, Nr. 667, 2004, 61.–76. lpp.
25. *Lazdiņš, J.* Zemes īpašuma nacionalizācijas un denacionalizācijas pieredze Latvijā (19.–21. gs.). *Likums un Tiesības*, 7. sēj., Nr. 6(70), 2005, 168.–178. lpp.
26. *Lazdiņš, J.* Vēsturiskā tiesību skola un Latvija. *Latvijas Universitātes Raksti. Acta Universitatis Latviensis. Juridiskā zinātne. Law*, Nr. 703, 2006, 21.–43. lpp.
27. *Lazdiņš, J.* Taisnīguma principa ievērošana iedzīvotāju ienākuma aplikšanā ar iedzīvotāju ienākuma nodokli. *Latvijas Universitātes Raksti. Juridiskā zinātne*, Nr. 740, 2008, 95.–111. lpp.
28. *Levīts, E.* Latvijas tiesību sistēmas attīstības iezīmes uz XXI gadsimta sliekšņa. *No: Latvijas tiesību vēsture (1914–2000).* Prof. *Dr. iur.* D. A. Lēbera redakcijā. Rīga : LU žurnāla „Latvijas Vēsture” fonds, 2000.
29. *Levīts, E.* Piezīmes par Satversmes 8. nodaļu – Cilvēka pamattiesības. *Cilvēktiesību Žurnāls*, Nr. 9–12, 2000, 11.–40. lpp.
30. *Levīts, E.* Pārveidojot PSRS tiesiskās sistēmas mantojumu. *Likums un Tiesības*, 4. sēj., Nr. 6, 2002, 166. lpp.
31. *Lošmanis, A.* Par topošo Latvijas komercietību aktuālajiem mezglu punktiem. Pieejams: <http://www.juristavards.lv/index.php?menu=DOC&id=24715> [skatīts 19.02.2010.].
32. *Mazākumgrupu (minoritāšu) integrācijas aspekti Latvijā.* Dr. Inetas Ziemeles redakcijā. Rīga : Latvijas Universitātes Juridiskā fakultāte, Cilvēktiesību institūta bibliotēka, 2001.
33. *Meikališa, Ā.* Kriminālprocesa tiesības. Vispārīgā daļa. 1. grāmata. [B.v.] : RaKa, 2000.
34. *Melķīsis, E.* Kontinentālās Eiropas tiesību loks Rietumu tiesībzinātnieku skatījumā. *No: Tiesību spoguļis I.* S. Osipovas zin. red. Rīga : BA Turība, 1999, 39.–48. lpp.
35. *Melķīsis, E.* Tiesību normu iztulkošana. Rīga : LU, 1999.
36. *Mīts, M.* Satversme Eiropas Cilvēktiesību standartu kontekstā. *Cilvēktiesību Žurnāls*, Nr. 9–12, 2000, 41.–82. lpp.
37. *Mūsdienu tiesību teorijas atziņas.* E. Melķiša zin. red. Rīga : TNA, 1999.
38. *Rozenfelds, J.* Lietu tiesības. Rīga : Zvaigzne ABC, 2004.
39. *Rozenfelds, J.* Intelektuālais īpašums. Rīga : Zvaigzne ABC, 2004.
40. *Schlosser, H.* Grudzüge der Neueren Privatrechtsgeschichte. Rechtsentwicklungen im europäischen Kontext. 9. Auflage. Heidenberg : C. F. Müller, 2001.
41. *Strada-Rozenberga, K.* Pierādīšanas teorija kriminālprocesā. Vispārīgā daļa. Rīga : Biznesa augstskola Turība, 2002.
42. *Vildbergs, J. H., Feldhūne, G.* Atsauces Satversmei (references / commentary / annotations to Satversme). Mācību līdzeklis. Rīga : EuroFaculty, 2003.
43. *Vispārīgās tiesību teorijas un valsts zinātnes atziņas.* E. Melķiša zin. red. Rīga : Latvijas Universitāte, 1997.
44. *Torgāns, K.* Saistību tiesības. I daļa. Mācību grāmata. Rīga : Tiesu Namu Aģentūra, 2006.
45. *Torgāns, K.* Saistību tiesības. II daļa. Mācību grāmata. Rīga : Tiesu Namu Aģentūra, 2006.
46. *Torgāns, K.* Civiltiesību, komercietību un civilprocesa aktualitātes. Raksti 1999–2008. Rīga : TNA, 2009.
47. *Zariņš, V.* Kas ir „reālā sociālisma” sabiedrības valdošā šķira? *Atmoda*, Nr. 3(63), 1990, 23. janv., 11. lpp.
48. *Бар. Нолькенъ, А. М.* Сводъ гражданскихъ узаконеній губерній Прибалтійскихъ. Издание 2-ое исправленное и дополненное. Петроградъ : издание Юридического книжного склада «ПРАВО», 1915.

49. Дождев, Д. В. Римское частное право. Учебник для вузов. Под общей редакцией академика РАН, доктора юридических наук, профессора В. С. Нерсесянца. Издание второе, измененное и дополненное. Москва : издательство НОРМА, 2003.
50. *История политических и правовых учений*. Учебник для вузов. Под общей редакцией академика РАН, доктора юридических наук, профессора В. С. Нерсесянца. Издание третье, стереотипное, 2003.
51. Лаздиньш, Я. Проблемы обеспечения прав представителей коренных национальностей на землю в контексте реформирования земельных отношений в Латвии. В кн.: *Публичное, корпоративное, личное право: проблемы конфликтности и перспективы консенсуальности*. Материалы V международной научно-теоретической конференции. Санкт-Петербург : МВД России, Санкт-Петербургский университет, 2005, с. 117–120.
52. Лаздиньш, Я. Опыт Латвии в реституции прав земельной собственности (недвижимости) после 1990 года. В кн.: *Эволюция политической и правовой культуры России. Региональные особенности и влияние европейского фактора*. Часть 2. Влияние европейского фактора на процессы реформирования постсоциалистических государств. Научные доклады. Ответственные редакторы: д. и. н., профессор Б.Н. Ковалев, к. и. н., доцент Е.А. Макарова. Великий Новгород : МИОН (Межрегиональное исследование в общественных науках), Министерство образования и науки Российской Федерации, ИНОЦЕНТР (Информация. Наука. Образование), Институт имени Кеннана Центра Вудро Вильсона, Корпорация Карнеги в Нью-Йорке (США), Фонд Джона Д. и Кэтрин Т. МакАртуров (США), 2006, с. 122–131.
53. Омельченко, О. А. История политических и правовых учений. История учений о государстве и праве. Учебник. Москва : EKSMO Education, 2006.
54. *Налоги и налоговое право*. Под редакцией кандидата юридических наук А.В. Бризгалина. Москва : Аналика-Пресс, 1997.
55. Покровский, И.А. История римского права. Минск : Харвест, 2002.

Uzziņu literatūra

1. Aktualitāte un ērtība. Lietišķā Informācijas dienesta mājas lapa.
Pieejams: <http://www.lid.lv/lv/izdevniec/Abonentizdevumi/> [skatīts 15.01.2010.].
2. Bürgerliches Gesetzbuch.
Pieejams: http://en.wikipedia.org/wiki/B%C3%BCrgerliches_Gesetzbuch [skatīts 17.02.2010.].
3. Charles de Sekondat, Baron de Montesquieu. Pieejams:
http://en.wikipedia.org/wiki/Charles_de_Secondat,_baron_de_Montesquieu [skatīts 17.02.2010.].
4. Cicero. Pieejams: <http://en.wikipedia.org/wiki/Cicero> [skatīts 25.02.2010.].
5. VIAA. Vēsture. OECD. Pieejams: <http://www.viaa.gov.lv/lat/viaa/vesture/oecd/> [skatīts 18.02.2010.].
6. Бывший вице-президент СССР Геннадий Янаев: ручки действительно подрагивали.
Pieejams: http://versia.ru/articles/2008/oct/31/gennadiy_yanaev [skatīts 26.01.2010.].

Normatīvie akti

1. Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Augstākās Padomes (turpmāk – Latvijas PSR AP) 04.05.1990. Deklarācija „Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu”. *Latvijas Republika Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs* (turpmāk – AP Ziņotājs). Nr. 20, 1990.
2. LR AP 21.08.1991. konstitucionālais likums „Par Latvijas Republikas valstisko statusu”.
Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=69512> [skatīts 28.01.2010.].
3. LR AP 10.12.1991. konstitucionālais likums „Par cilvēku un pilsoņu tiesībām un pienākumiem”.
AP Ziņotājs, Nr. 4/5, 1992.
4. Eiropas līgums par asociācijas izveidošanu starp Eiropas Kopienām un to Dalībvalstīm, no vienas puses, un Latvijas Republiku, no otras puses.
Pieejams: <http://pro.nais.lv/naiser/text.cfm?Key=0240121995061232769> [skatīts 28.01.2010.].
5. LR (Latvijas Republikas – turpmāk) Saeimas 19.06.1997. likums „Par Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvenciju par starptautiskajiem preču pirkuma-pārdevuma līgumiem”.
Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=44192> [skatīts 26.02.2010.].
6. LR MK 24.04.1940. likums „Par darba koplīgumiem”. *Valdības Vēstnesis*, Nr. 92, 1940, 24. aprīlis.
7. Latvijas PSR AP 27.12.1963. likums „Latvijas PSR Civilprocesa likuma kodekss”. *Latvijas PSR AP un Valdības Ziņotājs*, Nr. 1, 1964.
8. LR Saeimas 15.10.1998. likums „Grozījumi Latvijas Republikas Satversmē”.
Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=50292> [skatīts 28.01.2010.].
9. LR AP 20.06.1990. likums „Par Latvijas Republikas Vides aizsardzības komiteju”.
Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=76192> [skatīts 19.02.2010.].

10. LR AP 06.08.1991. likums „Par vides aizsardzību”.
Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=68676> [skatīts 19.02.2010.].
11. LR AP 11.09.1990. likums „Par reliģiskām organizācijām”. *AP Ziņotājs*, Nr. 40, 1990.
12. LR AP 20.09.1990. likums „Par uzņēmējdarbību”. *AP Ziņotājs*, Nr. 40, 1990.
13. LR AP 21.11.1990. likums „Par zemes reformu LR lauku apvidos”. *AP Ziņotājs*, Nr. 49, 1990.
14. LR AP 05.12.1990. likums „Par akciju sabiedrībām”. *AP Ziņotājs*, Nr. 43, 1990.
15. LR AP 23.01.1991. likums „Par sabiedrībām ar ierobežotu atbildību”. *AP Ziņotājs*, Nr. 9/10, 1991.
16. LR AP 26.03.1991. likums „Par darba koplīgumiem”. *AP Ziņotājs*, Nr. 21/22, 1991.
17. LR AP 21.06.1991. likums „Par zemes lietošanu un zemes ierīcību”. *AP Ziņotājs*, Nr. 31/32, 1991.
18. LR AP 05.03.1991. likums „Par pašvaldību uzņēmumu”. *AP Ziņotājs*, Nr. 17/18, 1991.
19. LR AP 20.11.1991. likums „Par zemes reformu Latvijas Republikas pilsētās”.
Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?mode=DOC&id=70467> [skatīts 28.01.2010.].
20. LR AP 09.06.1992. likums „Par zemes privatizāciju lauku apvidos”. *AP Ziņotājs*, Nr. 32/33/34, 1992.
21. LR AP 07.07.1992. likums „Par atjaunotā Latvijas Republikas 1937. gada Civillikuma ievada, mantojuma tiesību un lietu tiesību daļas spēkā stāšanās laiku un kārtību”.
Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=75530> [skatīts 12.02.2010.].
22. LR AP 26.08.1992. likums „Par 1938. gada 27. septembra Vekseļu likuma un Čeku likuma spēka atjaunošanu”. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=74906> [skatīts 28.01.2010.].
23. LR AP 15.12.1992. likumā „Par sabiedriskajām organizācijām un to apvienībām”. *AP Ziņotājs*, Nr. 1/2, 1993.
24. LR AP 22.12.1992. likums „Par atjaunotā Latvijas Republikas 1937. gada Civillikuma saistību tiesību daļas spēkā stāšanās laiku un kārtību”. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=62911> [skatīts 18.02.2010.].
25. LR AP 22.12.1992. likums „Par grozījumiem un papildinājumiem Latvijas Republikas 1937. gada Civillikuma saistību tiesību daļā”. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=62912> [skatīts 18.02.2010.].
26. LR AP 30.03.1993. likums „Par 1937. gada 22. decembra Zemes grāmatu likuma spēka atjaunošanu un spēkā stāšanās kārtību”. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=60052> [skatīts 28.01.2010.].
27. Sk.: LR 11.05.1993. likums „Par iedzīvotāju ienākuma nodokli”.
Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=56880> [skatīts 18.02.2010.].
28. LR AP 28.01.1937. likums „Civillikums. Pirmā daļa. ĢIMENES TIESĪBAS” 25.05.1993. redakcijā.
Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=90223&mode=DOC> [skatīts 28.01.2010.].
29. LR Saeimas 16.06.1994. likums „Par izložu un azartspēļu nodevu un nodokli”.
Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=57415> [skatīts 18.02.2010.].
30. LR Saeimas 02.02.1995. likums „Par nodokļiem un nodevām”.
Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=33946> [skatīts 18.02.2010.].
31. LR Saeimas 09.02.1995. likums „Par uzņēmumu ienākuma nodokli”.
Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=34094> [skatīts 18.02.2010.].
32. LR Saeimas 09.03.1995. likums „Par pievienotās vērtības nodokli”.
Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=34443> [skatīts 18.02.2010.].
33. LR Saeimas 17.06.1998. likums „Krimināllikums”.
Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=88966> [skatīts 29.01.2010.].
34. LR Saeimas 14.10.1998. likums „Civilprocesa likums”.
Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=50500> [skatīts 29.01.2010.].
35. LR Saeimas 15.10.1998. likums „Par Latvijas PSR normatīvo aktu piemērošanas izbeigšanu”.
Pieejams: <http://pro.nais.lv/naiser/text.cfm?Key=0103011998101532772> [skatīts 20.10.2010.].
36. LR Saeimas 13.04.2000. likums „Komerclikums”.
Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=5490> [skatīts 29.01.2010.].
37. LR Saeimas 20.06.2001. likums „Darba likums”.
Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=26019> [skatīts 28.01.2010.].
38. LR Saeimas 25.10.2001. likums „Administratīvā procesa likums”.
Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=55567> [skatīts 10.02.2010.].
39. LR Saeimas 30.10.2003. likums „Par akcīzes nodokli”.
Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=81066> [skatīts 18.02.2010.].
40. LR Saeimas 15.12.2005. likums „Dabas resursu nodokļa likums”.
Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=124707> [skatīts 18.02.2010.].
41. LR Saeimas 19.12.2006. likums „Elektroenerģijas nodokļa likums”.
Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=150692> [skatīts 18.02.2010.].
42. LR Saeimas 01.12.2009. likums „Par valsts budžetu 2010.gadam”.
Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=202345> [skatīts 17.02.2010.].
43. LR Saeimas 04.06.2009. likums „Grozījumi Civillikumā”.
Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=193385> [skatīts 18.02.2010.].

44. LR AP 13.06.1990. lēmums „Par agrāro reformu Latvijas Republikā”. *AP Ziņotājs*, Nr. 29, 1990.
45. LR 23.09.2008. MK noteikumi Nr. 791 „Noteikumi par minimālo mēneša darba algu un minimālo stundas tarifa likmi”. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=181633&from=off> [skatīts 17.02.2010.].
46. PSRS Ārkārtējā stāvokļa valsts komitejas paziņojums par ārkārtējā stāvokļa izsludināšanu un varas pārņemšanu. Pieejams: http://www.historia.lv/alfabets/A/AU/aug_puchs/dok/1991.08.18.latv.htm [skatīts 26.01.2010.].

Judikatūra

1. LR Satversmes tiesas 23.02.2002. spriedums lietā Nr. 2002-15-01, „Par likuma „Par valsts pensijām” pārejas noteikumu 16. punkta 1. apakšpunkta daļā „no 1991. gada 1. janvāra” atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1., 91. un 109. pantam”.
Pieejams: <http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/2002-15-01.rtf> [skatīts 29.01.2010.].
2. LR Satversmes tiesas 05.03.2002. spriedums lietā Nr. 2001-10-01 „Par Latvijas Kriminālprocesa kodeksa 390.–392.² panta un 1997. gada 20. februāra likuma „Grozījumi Latvijas Kriminālprocesa kodeksā” pārejas noteikumu 3. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. pantam”.
Pieejams: <http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/2001-10-01.rtf> [skatīts 29.01.2010.].
3. LR Satversmes tiesas 04.06.2002. spriedums lietā Nr. 2001-16-01 „Par Prokuratūras likumā (33. panta pirmā daļa), Latvijas Republikas advokatūras likumā (14. panta 3. punkts) un Notariāta likumā (9. panta 3. punkts) ietvertās prasības par Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes atzinuma nepieciešamību atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. un 106. pantam”.
Pieejams: <http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/2001-16-01.rtf> [skatīts 29.01.2010.].
4. LR Satversmes tiesas 21.12.2009. spriedums lietā Nr. 2009-43-01 „Par likuma „Par valsts pensiju un valsts pabalstu izmaksu laika periodā no 2009. gada līdz 2012. gadam” 2. panta pirmās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 109. pantam un 3. panta pirmās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1., 91., 105. un 109. pantam”.
Pieejams: http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/spriedums_2009_43_01.htm [skatīts 29.01.2010.].

Dokumentārie avoti

Arhīva materiāli

1. Intervija ar profesori Ilmu Čepāni. Jāņa Lazdiņa (turpmāk – JL) personiskā arhīva materiāli.
2. Intervija ar profesori Sanitu Osipovu. JL personiskā arhīva materiāli.
3. Intervija ar profesoru Uldi Krastiņu. JL personiskā arhīva materiāli.
4. Intervija ar profesoru Kalvi Torgānu. JL personiskā arhīva materiāli.
5. Intervija ar profesoru Jāni Rozenfeldu. JL personiskā arhīva materiāli.
6. Intervija ar profesoru Kārli Ketneru. JL personiskā arhīva materiāli.
7. Intervija ar asoc. profesori Jautriete Briedi. JL personiskā arhīva materiāli.
8. Intervija ar asoc. profesoru Kasparu Balodi. JL personiskā arhīva materiāli.
9. Intervija ar docentu Aivaru Lošmanis. JL personiskā arhīva materiāli.
10. Intervija ar LR Satversmes tiesas priekšsēdētāju Gunāru Kūtri. JL personiskā arhīva materiāli.
11. Intervija ar Agru Reigasi. JL personiskā arhīva materiāli.
12. Intervija ar Dainu Osi. JL personiskā arhīva materiāli.
13. Intervija ar zvērinātu advokātu Erlenu Kalniņu. JL personiskā arhīva materiāli.

Stenogrammas

1. LR Satversmes tiesas stenogramma: A. Endziņš Latvijas Republikas Satversmes tiesas sēde 1998. gada 25. jūnijā. Pieejams: [http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/03-04\(98\).htm](http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/03-04(98).htm) [skatīts 15.01.2010.].

Statistika

1. Iztikas minimums. Pieejams: <http://www.csb.gov.lv/site/content/?cat=2646> [skatīts 17.02.2010.].

Atsauces

- ¹ Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Augstākās Padomes (turpmāk – Latvijas PSR AP) 04.05.1990. Deklarācija „Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu”. *Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs* (turpmāk – *AP Ziņotājs*). Nr. 20, 1990.
- ² LR Saeimas 15.10.1998. likums „Par Latvijas PSR normatīvo aktu piemērošanas izbeigšanu”.
Pieejams: <http://pro.nais.lv/naiser/text.cfm?Key=0103011998101532772> [skatīts 20.10.2010.].

- ³ 6. punkts: Uzskatīt par iespējamu pārejas periodā piemērot Latvijas PSR Konstitūcijas normas un citus likumdošanas aktus, kas šī lēmuma pieņemšanas brīdī darbojas Latvijas teritorijā, ciktāl tie nav pretrunā ar Latvijas Republikas Satversmes 1., 2., 3. un 6. pantu.
Pieejams: <http://pro.nais.lv/naiser/text.cfm?Key=0327181990050432769> [skatīts 28.01.2010.].
- ⁴ *Levičs, E.* Latvijas tiesību sistēmas attīstības iezīmes uz XXI gadsimta sliekšņa. *No: Latvijas tiesību vēsture (1914–2000)*. Prof. Dr. iur. D. A. Lēbera redakcijā. Rīga: LU žurnāla „Latvijas Vēsture” fonds, 2000, 486. lpp.
- ⁵ Turpat.
- ⁶ *Hattenhauer, H.* Europäische Rechtsgeschichte. Heidelberg: C. F. Müller Juristischer Verlag, 1992, s. 574.
- ⁷ Citēts pēc: *История политических и правовых учений*. Учебник для вузов. Под общей редакцией академика РАН, доктора юридических наук, профессора В. С. Нерсесянца. Издание третье, стереотипное, 2003, с. 490.
- ⁸ Sk.: *Grūtups, A.* Tiesu prakse un komentāri. Rīga : Mans īpašums, 1994; *Grūtups, A., Krastiņš, E.* Īpašuma reforma Latvijā. Rīga: Mans īpašums, 1995.
- ⁹ *Lazdiņš, J.* Zemes īpašuma nacionalizācijas un denacionalizācijas pieredze Latvijā (19.–21. gs.). *Likums un Tiesības*, 7. sēj., Nr. 6 (70), 2005, 175. lpp.
- ¹⁰ Sk.: *Lazdiņš, J.* Zemes īpašumu nacionalizācijas un denacionalizācijas pieredze Latvijā (19.–21. gadsimts). *Likums un Tiesības*, 7. sēj., Nr. 6(70), 2005, 168.–178. lpp; *Лаздиньш, Я.* Опыт Латвии в реституции прав земельной собственности (недвижимости) после 1990 года. В кн.: *Эволюция политической и правовой культуры России. Региональные особенности и влияние европейского фактора*. Часть 2. Влияние европейского фактора на процессы реформирования постсоциалистических государств. Научные доклады. Ответственные редакторы: д. и. н., профессор Б. Н. Ковалев, к. и. н., доцент Е. А. Макарова. Великий Новгород: МИОН (Межрегиональные исследование в общественных науках), Министерство образования и науки Российской Федерации, ИНОЦЕНТР (Информация. Наука. Образование), Институт имени Кеннана Центра Вудро Вильсона, Корпорация Карнеги в Нью-Йорке (США), Фонд Джона Д. и Кэтрин Т. МакАртуров (США), 2006, с. 122–131; *Лаздиньш, Я.* Проблемы обеспечения прав представителей коренных национальностей на землю в контексте реформирования земельных отношений в Латвии. В кн.: *Публичное, корпоративное, личное право: проблемы конфликтности и перспективы консенсуальности*. Материалы V международной научно-теоретической конференции. Санкт-Петербург : МВД России, Санкт-Петербургский университет, 2005, с. 117–120.
- ¹¹ Latvijas Republikas (turpmāk – LR) AP 13.06.1990. lēmums „Par agrāro reformu Latvijas Republikā”. *AP Ziņotājs*, Nr. 29, 1990.
- ¹² LR AP 21.11.1990. likums „Par zemes reformu Latvijas Republikas lauku apvidos”. *AP Ziņotājs*, Nr. 49, 1990.
- ¹³ LR AP 09.07.1992. likums „Par zemes privatizāciju lauku apvidos”. *AP Ziņotājs*, Nr. 32/33/34, 1992.
- ¹⁴ LR AP 20.11.1991. likums „Par zemes reformu Latvijas Republikas pilsētās”.
Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?mode=DOC&id=70467> [skatīts 28.01.2010.].
- ¹⁵ LR AP 21.06.1991. likums „Par zemes lietošanu un zemes ierīcību”. *AP Ziņotājs*, Nr. 31/32, 1991.
- ¹⁶ LR AP 20.09.1990. likums „Par uzņēmējdarbību”. *AP Ziņotājs*, Nr. 40, 1990.
- ¹⁷ LR AP 05.12.1990. likums „Par akciju sabiedrībām”. *AP Ziņotājs*, Nr. 43, 1990.
- ¹⁸ LR AP 23.01.1991. likums „Par sabiedrībām ar ierobežotu atbildību”. *AP Ziņotājs*, Nr. 9/10, 1991.
- ¹⁹ LR AP 05.03.1991. likums „Par pašvaldību uzņēmumu”. *AP Ziņotājs*, Nr. 17/18, 1991.
- ²⁰ *Deivis, N.* Eiropas vēsture. [B.v.] : Jumava, 2009, 1145. lpp.
- ²¹ Turpat, 1146. lpp.
- ²² Genādijs Janajevs bija arī PSRS viceprezidents. Skat. vairāk: Бывший вице-президент СССР Геннадий Янаев: ручки действительно подрагивали.
Pieejams: http://versia.ru/articles/2008/oct/31/gennadiy_yanaev [skatīts 26.01.2010.].
- ²³ PSRS Ārkārtējā stāvokļa valsts komitejas paziņojums par ārkārtējā stāvokļa izsludināšanu un varas pārņemšanu. Pieejams: http://www.historia.lv/alfabets/A/AU/avg_puchs/dok/1991.08.18.latv.htm [skatīts 26.01.2010.].
- ²⁴ LR AP 21.08.1991. konstitucionālais likums „Par Latvijas Republikas valstisko statusu”. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=69512> [skatīts 28.01.2010.].
- ²⁵ 7. punkts: Izveidot komisiju, lai izstrādātu Latvijas Republikas Satversmes jaunu redakciju, kas atbilst Latvijas pašreizējam politiskajam, ekonomiskajam un sociālajam stāvoklim.
- ²⁶ *Jundzis, T.* Neatkarīgas valsts aparāta veidošana un tiesību reformas. *No: Latvijas valsts atjaunošana (1986–1993)*. Rīga: LU žurnāla „Latvijas Vēsture” fonds, LZA Baltijas stratēģisko pētījumu centrs, 1998, 239.–257. lpp.

- ²⁷ LR AP 10.12.1991. konstitucionālais likums „Par cilvēku un pilsoņu tiesībām un pienākumiem”. *AP Ziņotājs*, Nr. 4/5, 1992.
- ²⁸ Levits, E. Latvijas tiesību sistēmas ... – 489., 490. lpp.
- ²⁹ LR AP 11.09.1990. likums „Par reliģiskām organizācijām”. *AP Ziņotājs*, Nr. 40, 1990.
- ³⁰ LR AP 15.12.1992. likumā „Par sabiedriskajām organizācijām un to apvienībām”. *AP Ziņotājs*, Nr. 1/2, 1993.
- ³¹ LR AP 07.07.1992. likums „Par atjaunotā Latvijas Republikas 1937. gada Civillikuma ievada, mantojuma tiesību un lietu tiesību daļas spēkā stāšanās laiku un kārtību”.
Pieejams: <http://pro.nais.lv/naiser/text.cfm?Key=0127011992070732771>;
LR AP 28.01.1937. likums „Civillikums. Pirmā daļa. ĢIMENES TIESĪBAS” 25.05.1993. redakcijā.
Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=90223&mode=DOC> [skatīts 28.01.2010.];
LR Saeimas 22.12.1992. likums „Par atjaunotā Latvijas Republikas 1937. gada Civillikuma saistību tiesību daļas spēkā stāšanās laiku un kārtību”. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=62911> [skatīts 18.02.2010.].
- ³² LR AP 30.03.1993. likums „Par 1937. gada 22. decembra Zemes grāmatu likuma spēka atjaunošanu un spēkā stāšanās kārtību”. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=60052> [skatīts 28.01.2010.].
- ³³ LR AP 26.08.1992. likums „Par 1938. gada 27. septembra Vekseļu likuma un Čeku likuma spēka atjaunošanu”. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=74906> [skatīts 28.01.2010.].
- ³⁴ Intervija ar profesoru Jāni Rozenfeldu. Jāņa Lazdiņa (turpmāk – JL) personiskā arhīva materiāli.
- ³⁵ Intervija ar profesoru Kalvi Torgānu. JL personiskā arhīva materiāli.
- ³⁶ Darba grupā lielāko ieguldījumu deva Latvijas Universitātes mācību spēki: prof. Jānis Vēbers, prof. Kalvis Torgāns, prof. Jānis Rozenfelds, doc. Valters Šulcs un doc. Rolands Krauze. Sk.: Intervija ar profesoru Jāni Rozenfeldu. JL personiskā arhīva materiāli.
- ³⁷ Turpat.
- ³⁸ LR AP 07.07.1992. likums „Par atjaunotā Latvijas Republikas 1937. gada Civillikuma ievada, mantojuma tiesību un lietu tiesību daļas spēkā stāšanos laiku un kārtību”.
Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=75530> [skatīts 12.02.2010.].
- ³⁹ Intervija ar profesoru Jāni Rozenfeldu. JL personiskā arhīva materiāli. Vairāk sk.: *Rozenfelds, J. Lietu tiesības*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2004; *Rozenfelds, J. Intelektuālais ipašums*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2004 u. c.
- ⁴⁰ Sk.: *Kalniņš, V. Romiešu civiltiesību pamati*. Rīga: Zvaigzne, 1977; *Дождев, Д.В. Римское частное право. Учебник для вузов. Под общей редакцией академика РАН, доктора юридических наук, профессора В.С. Нерсесянца. Издание второе, измененное и дополненное*. Москва: издательство НОРМА, 2003; *Покровский, И.А. История римского права*. Минск: Харвест, 2002; *Бар. Нолькенъ, А. М. Сводъ гражданскихъ узаконеній губерній Прибалтійскихъ. Издание 2-ое исправленное и дополненное*. Петроградъ: издание Юридического книжного склада «ПРАВО», 1915 u. c.
- ⁴¹ Sk.: LR AP 22.12.1992. likums „Par grozījumiem un papildinājumiem Latvijas Republikas 1937. gada Civillikuma saistību tiesību daļā”. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=62912> [skatīts 18.02.2010.].
- ⁴² Intervija ar profesoru Kalvi Torgānu. JL personiskā arhīva materiāli.
- ⁴³ LR Saeimas 04.06.2009. likums „Grozījumi Civillikumā”.
Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=193385> [skatīts 18.02.2010.].
- ⁴⁴ LR Saeimas 19.06.1997. likums „Par Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvenciju par starptautiskajiem preču pirkuma-pārdevuma līgumiem”. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=44192> [skatīts 26.02.2010.].
- ⁴⁵ *Bürgerliches Gesetzbuch*, spēkā no 1900. gada 1. janvāra. Sk.: *Bürgerliches Gesetzbuch*. Pieejams: http://en.wikipedia.org/wiki/B%C3%BCrgerliches_Gesetzbuch [skatīts 17.02.2010.].
- ⁴⁶ Sk.: Intervija ar profesoru Kalvi Torgānu. JL personiskā arhīva materiāli. Vairāk sk.: *Torgāns, K. Saistību tiesības. I daļa. Mācību grāmata*. Rīga : Tiesu Namu Aģentūra, 2006; *Torgāns, K. Saistību tiesības. II daļa. Mācību grāmata*. Rīga : Tiesu Namu Aģentūra, 2006; *Torgāns, K. Civiltiesību, komerciesību un civilprocesa aktualitātes. Raksti 1999–2008*. Rīga : TNA, 2009. u. c. *Jarkina, V. Ceļā uz Latvijas Republikas Civillikuma modernizāciju. Jurista Vārds*, Nr. 25, 2007, 9., 10. lpp.
- ⁴⁷ Intervija ar profesori Ilmu Čepāni. JL personiskā arhīva materiāli.
- ⁴⁸ LR AP 20.06.1990. likums „Par Latvijas Republikas Vides aizsardzības komiteju”.
Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=76192> [skatīts 19.02.2010.].
- ⁴⁹ LR AP 06.08.1991. likums „Par vides aizsardzību”.
Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=68676> [skatīts 19.02.2010.].
- ⁵⁰ Intervija ar profesori Ilmu Čepāni. JL personiskā arhīva materiāli.
- ⁵¹ Turpat.
- ⁵² Turpat.

- ⁵³ Charles de Sekondat, Baron de Montesquieu. Pieejams: http://en.wikipedia.org/wiki/Charles_de_Secondat,_baron_de_Montesquieu [skatīts 17.02.2010.].
- ⁵⁴ «По словам французского просветителя Шарла Монтескье, ничто не требует столько государственной мудрости и ума, как определение той части, которую у подданных забирают, и той, которую оставляют им.». Citēts pēc: *Налоги и налоговое право*. Под редакцией кандидата юридических наук А.В. Бризгалина. Москва: Аналика – Пресс, 1997, с. 79.
- ⁵⁵ Iztikas minimums. Pieejams: <http://www.csb.gov.lv/site/content/?cat=2646> [skatīts 17.02.2010.].
- ⁵⁶ LR 23.09.2008. MK noteikumi Nr. 791 „Noteikumi par minimālo mēneša darba algu un minimālo stundas tarifa likmi”. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=181633&from=off> [skatīts 17.02.2010.].
- ⁵⁷ LR Saeimas 01.12.2009. likums „Par valsts budžetu 2010. gadam”. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=202345> [skatīts 17.02.2010.].
- ⁵⁸ Vairāk par šo jautājumu, Sk.: *Lazdiņš, J.* Taisnīguma principa ievērošana iedzīvotāju ienākuma aplikšanā ar iedzīvotāju ienākuma nodokli. *Latvijas Universitātes Raksti. Juridiskā zinātne*, Nr. 740, 2008, 95.–111. lpp.
- ⁵⁹ Intervija ar profesoru Kārli Ketneru. JL personiskā arhīva materiāli.
- ⁶⁰ Sk.: LR Saeimas 02.02.1995. likums „Par nodokļiem un nodevām”. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=33946> [skatīts 18.02.2010.].
- ⁶¹ Sk.: LR Saeimas 11.05.1993. likums „Par iedzīvotāju ienākuma nodokli”. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=56880> [skatīts 18.02.2010.].
- ⁶² LR Saeimas 15.12.2005. likums „Dabas resursu nodokļa likums”. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=124707> [skatīts 18.02.2010.].
- ⁶³ LR Saeimas 16.06.1994. likums „Par izložu un azartspēļu nodevu un nodokli”. Pieejams: <http://likumi.lv/doc.php?id=57415> [skatīts 18.02.2010.].
- ⁶⁴ Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācija (OECD) ir starptautiska organizācija, kas izveidota, lai veicinātu apņemšanos ievērot demokrātijas un tirgus ekonomikas principus, sekmētu globālo tirdzniecību un ilgstošu ekonomisko attīstību. Sk.: VIAA. *Vēsture*. OECD. Pieejams: <http://www.viaa.gov.lv/lat/viaa/vesture/oecd/> [skatīts 18.02.2010.].
- ⁶⁵ LR Saeimas 09.02.1995. likums „Par uzņēmumu ienākuma nodokli”. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=34094> [skatīts 18.02.2010.].
- ⁶⁶ LR Saeimas 09.03.1995. likums „Par pievienotās vērtības nodokli”. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=34443> [skatīts 18.02.2010.].
- ⁶⁷ LR Saeimas 30.10.2003. likums „Par akcīzes nodokli”. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=81066> [skatīts 18.02.2010.].
- ⁶⁸ LR Saeimas 19.12.2006. likums „Elektroenerģijas nodokļa likums”. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=150692> [skatīts 18.02.2010.].
- ⁶⁹ Intervija ar profesoru Kārli Ketneru. JL personiskā arhīva materiāli.
- ⁷⁰ *Kirchhof, P.* Der sanfte Verlust der Freiheit. Für ein neues Steuerrecht – klar, verständlich, gerecht. München, Wien: Carl Hanser Verlag, 2004, S. 3.
- ⁷¹ Par Valsts prezidentu tika ievēlēts Guntis Ulmanis – *autora piebilde*.
- ⁷² *Levits, E.* Latvijas tiesību sistēmas ... – 494. lpp.
- ⁷³ Centrālo vietu reformas realizācijā ieņēma Ministra kabineta 1995. gada 28. marta Valsts pārvaldes reformas koncepcija – *autora piebilde*.
- ⁷⁴ *Levits, E.* Latvijas tiesību sistēmas ... – 494. lpp.
- ⁷⁵ Eiropas līgums par asociācijas izveidošanu starp Eiropas Kopienām un to Dalībvalstīm, no vienas puses, un Latvijas Republiku, no otras puses. Pieejams: <http://pro.nais.lv/naiser/text.cfm?Key=0240121995061232769> [skatīts 28.01.2010.].
- ⁷⁶ *Levits, E.* Latvijas tiesību sistēmas ... – 495. lpp.
- ⁷⁷ Likuma „Par Latvijas PSR normatīvo aktu piemērošanas izbeigšanu” 1. pants paredzēja, ka ar 1999. gada 1. janvāri spēku zaudē Latvijas PSR likumi, kā arī Latvijas PSR Augstākās padomes lēmumi un tās Prezidija dekrēti un lēmumi, kas pieņemti pirms 1990. gada 4. maija, izņemot:
- 1) Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksu;
 - 2) Latvijas Civilprocesa kodeksu;
 - 3) Latvijas Darba likumu kodeksu;
 - 4) Latvijas Kriminālkodeksu;
 - 5) Latvijas Kriminālprocesa kodeksu;
 - 6) Latvijas Sodū izpildes kodeksu;
 - 7) Latvijas Republikas Valodu likumu.
- ⁷⁸ LR Saeimas 15.10.1998. likums „Grozījumi Latvijas Republikas Satversmē”. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=50292> [skatīts 28.01.2010.].

- ⁷⁹ Levits, E. Piezīmes par Satversmes 8. nodaļu – Cilvēka pamattiesības. *Cilvēktiesību Žurnāls*, Nr. 9–12, 2000, 11.–40. lpp; Mits, M. Satversme Eiropas Cilvēktiesību standartu kontekstā. *Cilvēktiesību Žurnāls*, Nr. 9–12, 2000, 41.–82. lpp.
- ⁸⁰ Levits, E. Pārveidojot PSRS tiesiskās sistēmas mantojumu. *Likums un Tiesības*, 4. sēj., Nr. 6, 2002, 166. lpp.
- ⁸¹ Sk., piemēram: LR Satversmes tiesas 04.06.2002. spriedums lietā Nr. 2001-16-01 „Par Prokuratūras likumā (33. panta pirmā daļa), Latvijas Republikas advokatūras likumā (14. panta 3. punkts) un Notariāta likumā (9. panta 3. punkts) ietvertās prasības par Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes atzinuma nepieciešamību atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. un 106. pantam”. Pieejams: <http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/2001-16-01.rtf> [skatīts 29.01.2010.]; LR Satversmes tiesas 21.12.2009. spriedums lietā Nr. 2009-43-01 „Par likuma „Par valsts pensiju un valsts pabalstu izmaksu laika periodā no 2009. gada līdz 2012. gadam” 2. panta pirmās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 109. pantam un 3. panta pirmās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1., 91., 105. un 109. pantam”. Pieejams: http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/spriedums_2009_43_01.htm [skatīts 29.01.2010.] u. c. Sk. arī tiesību zinātnes doktrīnu: *Vildbergs, J. H., Feldhūne, G.* Atsauces Satversmei (references / commentary / annotations to Satversme). Mācību līdzeklis. Rīga : EuroFaculty, 2003; *Mazākumgrupu (minoritāšu) integrācijas aspekti Latvijā*. Dr. Inetas Ziemeles redakcijā. Rīga : Latvijas Universitātes Juridiskā fakultāte, Cilvēktiesību institūta bibliotēka, 2001 u. c.
- ⁸² LR Satversmes tiesas 23.02.2002. spriedums lietā Nr. 2002-15-01, „Par likuma „Par valsts pensijām” pārejas noteikumu 16. punkta 1. apakšpunkta daļā „no 1991. gada 1. janvāra” atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1., 91. un 109. pantam”. Pieejams: <http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/2002-15-01.rtf> [skatīts 29.01.2010.].
- ⁸³ LR Satversmes tiesas 05.03.2002. spriedums lietā Nr. 2001-10-01 „Par Latvijas Kriminālprocesa kodeksa 390.–392.² panta un 1997. gada 20. februāra likuma „Grozījumi Latvijas Kriminālprocesa kodeksā” pārejas noteikumu 3. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. pantam”. Pieejams: <http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/2001-10-01.rtf> [skatīts 29.01.2010.].
- ⁸⁴ LR Saeimas 17.06.1998. likums „Krimināllikums”. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=88966> [skatīts 29.01.2010.].
- ⁸⁵ LR Saeimas 14.10.1998. likums „Civilprocesa likums”. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=50500> [skatīts 29.01.2010.].
- ⁸⁶ LR Saeimas 13.04.2000. likums „Komerclikums”. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=5490> [skatīts 29.01.2010.].
- ⁸⁷ LR Saeimas 20.06.2001. likums „Darba likums”. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=26019> [skatīts 29.01.2010.].
- ⁸⁸ LR Saeimas 25.10.2001. likums „Administratīvā procesa likums”. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=55567> [skatīts 10.02.2010.].
- ⁸⁹ LR Saeimas 21.04.2005. likums „Kriminālprocesa likums”. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=107820> [skatīts 29.01.2010.].
- ⁹⁰ Intervija ar profesoru Uldi Krastiņu. JL personiskā arhīva materiāli. Vairāk sk.: *Krastiņš, U., Liholaja, V.* Salīdzināmās krimināltiesības. Igaunija, Latvija, Lietuva. Rīga : Tiesu Namu Aģentūra, 2004; *Krastiņš, U., Liholaja, V.* Salīdzināmās krimināltiesības. Latvija, Austrija, Šveice, Vācija. Rīga : Tiesu Namu Aģentūra, 2006; *Krastiņš, U., Liholaja, V.* Salīdzināmās krimināltiesības. Latvija, Beļģija, Dānija, Nīderlande. [B.v.] : LU Akadēmiskais apgāds, 2008; *Krastiņš, U., Liholaja, V., Niedre, A.* Krimināltiesības. Vispārīgā daļa, trešais papildinātais izdevums. Zinātniskais redaktors prof. U. Krastiņš. Rīga : TNA, 2008; *Krastiņš, U., Liholaja, V., Niedre, A.* Krimināltiesības. Sevišķā daļa, trešais papildinātais izdevums. Zinātniskais redaktors prof. U. Krastiņš. Rīga : TNA, 2009; *Krastiņš, U.* Krimināltiesību teorija un prakse: viedokļi, problēmas un risinājumi 1998–2008. Rīga : Latvijas Vēstnesis, 2009, u. c.
- ⁹¹ Intervija ar Agru Reigasi. JL personiskā arhīva materiāli.
- ⁹² Kā atceras prof. U. Krastiņš un A. Reigase, tika izveidotas vairākas Krimināllikuma projekta izstrādes darba grupas, kuru vadītājs bija zv. advokāts doc. A. Niedre, un bez tikko kā minētajiem LU Juridiskās fakultātes mācībspēkiem dalību ņēma arī: J. Ancāns (ģenerālprokurora vietnieks), I. Grava (prokurors), M. Mūrniece (prokurore), P. Gruziņš (Augstākās tiesas priekšsēdētāja vietnieks), A. Krūmiņš (Tieslietu ministra vietnieks), O. Rudzītis (Policijas akadēmijas Krimināltiesisko zinātņu katedras vadītājs, tiesību doktors), A. Silavs (Iekšlietu ministrijas Tiesiskās nodrošināšanas dienests padomnieks. Sk.: Intervija ar profesoru Uldi Krastiņu. JL personiskā arhīva materiāli. Intervija ar Agru Reigasi. JL personiskā arhīva materiāli.
- ⁹³ Intervija ar Agru Reigasi. JL personiskā arhīva materiāli.

- ⁹⁴ Intervija ar Dainu Osi. JL personiskā arhīva materiāli. Vairāk sk.: Civilprocesa likuma komentāri. Trešais papildinātais izdevums. Sagatavojis autoru kolektīvs prof. K. Torgāna vispārīgā zinātniskā redakcijā. Rīga : TNM, 2006.
- ⁹⁵ Aigars, G. Par Latvijas Republikas Civilprocesa likuma (CPL) projektu. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 38/39 (753/754), 1997, 10. lpp.
- ⁹⁶ Latvijas PSR AP 27.12.1963. likums „Latvijas PSR Civilprocesa likuma kodekss”. *Latvijas PSR AP un Valdības Ziņotājs*, Nr. 1, 1964.
- ⁹⁷ Ar 1995. gada 1. novembra LR Tieslietu ministra Romāna Apsīša rīkojumu tika izveidota darba grupa Administratīvo pārkāpuma kodeksa, Civilprocesa kodeksa, Kriminālkodeksa un Kriminālprocesa kodeksa projekta saskaņošanai. Darba grupas sastāvā tika iekļauti kā darba grupas vadītājs: Modris Supe (Tieslietu ministrijas valsts sekretāra vietnieks), vadītāja vietniece: Velga Slaidiņa (Tieslietu ministrijas parlamentārā sekretāre), locekļi: Gunārs Aigars (Augstākās tiesas Civillietu tiesu palātas priekšsēdētājs), Pāvels Gruzīņš (Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta priekšsēdētājs), Svetlana Jefimova (LR Ģenerālprokuratūras prokurore), Jānis Muižnieks (Rīgas apgabaltiesas priekšsēdētājs), Jānis Načisčonis (Tieslietu ministrijas Publisko tiesību departamenta vecākais referents), Eduards Pupovs (Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas priekšsēdētājs), Agra Reigase (Tieslietu ministrijas Publisko tiesību departamenta vecākā referente) un Inese Šnepsta (Tieslietu ministrijas Publisko tiesību departamenta vecākā referente).
- ⁹⁸ Aigars, G. Par Latvijas Republikas Civilprocesa likuma ... – 10. lpp.
- ⁹⁹ Turpat.
- ¹⁰⁰ Turpat.
- ¹⁰¹ Turpat.
- ¹⁰² Turpat.
- ¹⁰³ Sk.: Civilprocesa likumu.
- ¹⁰⁴ Intervija ar asoc. profesoru Kasparu Balodi. JL personiskā arhīva materiāli.
- ¹⁰⁵ Lošmanis, A. Par topošo Latvijas komercietisību aktuālajiem mezglu punktiem. Pieejams: <http://www.juristavards.lv/index.php?menu=DOC&id=24715> [skatīts 19.02.2010.].
- ¹⁰⁶ Intervija ar asoc. profesoru Kasparu Balodi. JL personiskā arhīva materiāli.
- ¹⁰⁷ Intervija ar docentu Aivaru Lošmanis. JL personiskā arhīva materiāli.
- ¹⁰⁸ Komerclikuma projekta izstrādes darba grupas – „Aivars Lošmanis, Erlens Kalniņš, Aigars Strupiņš, Baiba Broka, Jānis Endziņš, Viktors Šadinovs, Lauris Leja, Viktorija Jarkina un Kaspars Balodis”. Sk.: Intervija ar asoc. profesoru Kasparu Balodi. JL personiskā arhīva materiāli. Patstāvīgās darba grupas sastāvs – „Aigars Strupiņš, Viktors Šadinovs, Aivars Lošmanis, Jānis Endziņš un Erlens Kalniņš”. Sk.: Intervija ar docentu Aivaru Lošmani. JL personiskā arhīva materiāli.
- ¹⁰⁹ Intervija ar asoc. profesoru Kasparu Balodi. JL personiskā arhīva materiāli; intervija ar docentu Aivaru Lošmani. JL personiskā arhīva materiāli.
- ¹¹⁰ Intervija ar docentu Aivaru Lošmani. JL personiskā arhīva materiāli.
- ¹¹¹ Erlens Kalniņš – LU doktorants un zv. advokāts – *autora piebilde*. Bez E. Kalniņa aktīvi dalību „Darba likuma” izstrādē ņēma Māris Badovskis un Dace Treija. Sk.: Intervija ar zvērīnātu advokātu Erlenu Kalniņu. JL personiskā arhīva materiāli.
- ¹¹² Latvijas Darba likuma kodekss bija Latvijas PSR Darba likuma kodeksa pielāgojums LR vajadzībām pēc LR neatkarības atjaunošanas. Vairāk par šo jautājumu, sk.: *Lazdiņš, J.* Padomju darba tiesību transformācija neatkarīgajā Latvijā. *Latvijas Universitātes Raksti. Juridiskā zinātne*, 667. sēj., 2004, 61.–76. lpp.
- ¹¹³ 1991. gada 26. martā LR AP pieņēma likumu „Par darba koplīgumiem” (sk.: *LR AP un MP Ziņotājs*, Nr. 21/22, 1991), kas tika balstīts uz 1940. gada 24. aprīļa likumu „Par darba koplīgumiem” (sk.: *Valdības Vēstnesis*, Nr. 92, 1940, 24. aprīlis vai *Dubure, V.* Kolektīvais līgums Latvijas PSR. Rīga: Latvijas Valsts universitāte, 1975, 5. lpp.).
- ¹¹⁴ Intervija ar zvērīnātu advokātu Erlenu Kalniņu. JL personiskā arhīva materiāli.
- ¹¹⁵ Sk.: *Lazdiņš, J.* Padomju darba tiesību transformācija neatkarīgajā Latvijā. *Latvijas Universitātes Raksti. Acta Universitatis Latviensis. Juridiskā zinātne. Law*, Nr. 667, 2004, 61.–76. lpp.
- ¹¹⁶ Sk.: Latvijas Republikas 20.06.2001. „Darba likums”. Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=26019> [skatīts 28.01.2010.].
- ¹¹⁷ *Zariņš, V.* Kas ir „reālā sociālisma” sabiedrības valdošā šķira? *Atmoda*, Nr. 3(63), 1990, 23. janv., 11. lpp.
- ¹¹⁸ Turpat.
- ¹¹⁹ Administratīvā procesa likuma darba grupā, kā atceras asoc. prof. Jautrīte Briede, bez viņas vēl dalību ņēma Egils Levits, Arvīds Dravnieks, Veronika Krūmiņa, prof. Ilmārs Bišers, Normunds Salenieks (tobrīd rajona tiesas tiesnesis), Uldis Pētersons (tobrīd Satiksmes ministrijas Valsts sekretārs). Projekta izstrādes noslēgumā darba grupā tika iesaistīta arī Gunta Višņakova (tobrīd Saeimas Juridiskā biroja darbiniece). Pieejams: Intervija ar asoc. profesori Jautrīte Briedi. JL personiskā arhīva materiāli.

- ¹²⁰ Asoc. profesore Jautrite Briede ir arī Latvijas Republikas Augstākās tiesas senatore – *autora piebilde*.
- ¹²¹ Ar administratīvo procesa likumu saistīto Vācijas doktrīnu pārstāvēja Egils Levits. Pieejams: Intervija ar asoc. profesori Jautrite Briedi. JL personiskā arhīva materiāli.
- ¹²² Ar administratīvo procesa likumu saistīto Latvijas doktrīnu pārstāvēja prof. E. Meļķis un Juris Jelagins (šobrīd Latvijas Republikas Satversmes tiesas tiesnesis – *autora piebilde*).
- ¹²³ Intervija ar asoc. profesori Jautrite Briedi. JL personiskā arhīva materiāli.
- ¹²⁴ Cicero. Pieejams: <http://en.wikipedia.org/wiki/Cicero> [skatīts 25.02.2010.].
- ¹²⁵ Citēts pēc: *Омельченко, О. А. История политических и правовых учений. История учений о государстве и праве. Учебник. Москва : EKSMO Education, 2006, с. 137.*
- ¹²⁶ Intervija ar LR Satversmes tiesas priekšsēdētāju Gunāru Kūtri. JL personiskā arhīva materiāli.
- ¹²⁷ Turpat.
- ¹²⁸ Kriminālprocesa darba grupā tika iekļauti „[...] Gunārs Kūtris (tobrīd – tieslietu ministra padomnieks, vēlāk – valsts sekretāra vietnieks likumdošanas jautājumos) kā grupas vadītājs, Līga Cīrule (Valsts policijas Organizēto noziegumu un korupcijas apkarošanas biroja priekšnieka vietniece), Pāvils Gruzīņš (Augstākās tiesas Senāta Kriminālietu departamenta priekšsēdētājs), Sandra Kerno (Ģenerālprokuratūras Darbības analīzes un vadības departamenta Metodikas nodaļas prokurore), Veronika Krūmiņa (Rīgas Vidzemes priekšpilsētas tiesas tiesnese), Jānis Skrastiņš (bijušais ģenerālprokurors) – pieaicināts kā konsultants, Saulvedis Vārpiņš (zvērināts advokāts)”, kā arī pieaicināti eksperti prof. Ārija Meikališa, prof. Kristīne Strada-Rozenberga, prof. Anrijs Kavalieris, prof. Reinholds Dombrovskis, prof. Stīvens Tamans (*Stephen C. Thaman*) no ASV Sentluisas universitātes, Otavas (Kanāda) pilsētas bijušais prokurors, vēlāk advokāts Andris Bērziņš, Zviedrijas tiesneši – Kristers Rančs un Peters Sundstroms. Sk.: Intervija ar LR Satversmes tiesas priekšsēdētāju Gunāru Kūtri. JL personiskā arhīva materiāli.
- ¹²⁹ Intervija ar LR Satversmes tiesas priekšsēdētāju Gunāru Kūtri. JL personiskā arhīva materiāli. Vairāk sk.: *Meikališa, Ā. Kriminālprocesa tiesības. Vispārīgā daļa. 1. grāmata. [B.v.] : RaKa, 2000; Strada-Rozenberga, K. Pierādīšanas teorija kriminālprocesā. Vispārīgā daļa. Rīga : Biznesa augstskola Turība, 2002 u. c.*
- ¹³⁰ Kriminālprocesa likums, kas bija spēkā līdz padomju okupācijai, balstījās, protams, ar grozījumiem un papildinājumiem, vēl uz cariskās Krievijas 1864. gada Kriminālprocesa likumu (*ustavu*). Sk.: Intervija ar LR Satversmes tiesas priekšsēdētāju Gunāru Kūtri. JL personiskā arhīva materiāli.
- ¹³¹ Par tiesību „garu” – tautas „garu” ievēribas cienīgus pētījumus ir veikusi Vācu vēsturiskā tiesību skola. Latviešu valodā par šo jautājumu vairāk sk.: *Lazdiņš, J. Vēsturiskā tiesību skola un Latvija. No: Latvijas Universitātes Raksti. Acta Universitatis Latviensis. Juridiskā zinātne. Law, Nr. 703, 2006, 21.–43. lpp.*
- ¹³² *Levits, E. Latvijas tiesību sistēmas ... – 502. lpp.*
- ¹³³ Turpat, 505. lpp.
- ¹³⁴ Intervija ar profesori Sanitu Osipovu. JL personiskā arhīva materiāli.
- ¹³⁵ Kaspars Balodis – šobrīd LU Juridiskās fakultātes asoc. profesors, no 2001. gada līdz 2007. gadam Juridiskās fakultātes dekāns – *autora piebilde*.
- ¹³⁶ Aivars Lošmanis – šobrīd LU Juridiskās fakultātes docents – *autora piebilde*.
- ¹³⁷ „Zurück zu den Quellen” – tulkojums latviešu valodā būtu – ‘atpakaļ pie avotiem’. Vairāk par vācu vēsturisko tiesību skolu, sk.: *Coing, H. Europäische Privatrecht (1800 bis 1914). 19. Jahrhundert. München : C. H. Beck'sche Verlagbuchhandlung, Bd. II. 1989, S. 41–53; Schlosser, H. Grudzüge der Neueren Privatrechtsgeschichte. Rechtsentwicklungen im europäischem Kontext. 9. Auflage. Heidenberg : C. F. Müller, 2001, S. 142–171, vai arī (angļu valodā) *Doherty, M. Jurisprudence: the Philosophy of Law. Revision Workbook. Third edition. Holborn College : Old Bailey press, 2004, 2006 (reprinted), p. 129–132, u. c.**
- ¹³⁸ Intervija ar profesori Sanitu Osipovu. JL personiskā arhīva materiāli.
- ¹³⁹ *Lazdiņš, J., Blūzma, V., Osipova, S. Latvijas tiesību avoti. Teksti un komentāri. I sējums. Seno paražu un Livonijas tiesību avoti 10. gs. – 16. gs. Prof. E. Meļķiņa redakcijā. Rīga: LU žurnāla „Latvijas vēsture” fonds, 1998.*
- ¹⁴⁰ *Apsītis, R., Blūzma, V., Lazdiņš, J. Latvijas tiesību avoti. Teksti un komentāri. 2. sējums. Poļu un zviedru laiku tiesību avoti (1561–1795). Dr. hist. V. Blūzmas redakcijā. Rīga: Juridiskā koledža, 2006.*
- ¹⁴¹ Sk., piemēram: *Vispārīgās tiesību teorijas un valsts zinātnes atziņas. E. Meļķiņa zin. red. Rīga: Latvijas Universitāte, 1997; Mūsdienu tiesību teorijas atziņas. E. Meļķiņa zin. red. Rīga: TNA, 1999; Meļķis, E. Kontinentālās Eiropas tiesību loks Rietumu tiesībzinātnieku skatījumā. No: Tiesību spoguļis I. S. Osipovas zin. red. Rīga : BA Turība, 1999, 39.–48. lpp.*
- ¹⁴² Sk., piemēram: *Meļķis, E. Tiesību normu iztulkošana. Rīga : LU, 1999; Juridiskās metodes pamati. E. Meļķiņa zin. red. Rīga : LU, 2003.*
- ¹⁴³ Intervija ar profesori Sanitu Osipovu. JL personiskā arhīva materiāli.

- ¹⁴⁴ Aktualitāte un ērtība. Lietišķā informācijas dienesta mājas lapa
Pieejams: <http://www.lid.lv/lv/izdevniec/Abonentizdevumi/> [skatīts 15.01.2010.].
- ¹⁴⁵ Šobrīd Tiesību teorijas un politikas zinātnes katedrai ir atjaunots tās vēsturiskais nosaukums – Tiesību teorijas un vēstures katedra – *autora piebilde*.
- ¹⁴⁶ Sk.: LR Satversmes tiesas stenogramma: A. Endziņš (Latvijas Republikas Satversmes tiesas priekšsēdētājs – *autora piebilde*) Latvijas Republikas Satversmes tiesas sēde 1998. gada 25. jūnijā. Pieejams: [http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/03-04\(98\).htm](http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/03-04(98).htm) [skatīts 15.01.2010.].
- ¹⁴⁷ LR Saeimas 25.10.2001. likums „Administratīvā procesa likums”.
Pieejams: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=55567> [skatīts 10.02.2010.].
- ¹⁴⁸ Intervija ar profesori Sanitu Osipovu. JL personiskā arhīva materiāli.

Summary

This paper is a review of how laws in the Republic of Latvia were developed after the restoration of independence in 1990 and 1991. The author has proposed the following theses in relation to this matter:

- 1) Not just legal, but also psychological aspects must be taken into account when assessing the way in which a country moves from the legal system of a totalitarian state to one that is appropriate for a democratic country;*
- 2) The rejection of Soviet law and a return to the legal community of continental Europe took longer than the restoration of Latvia's statehood as such;*
- 3) During the transition from a planned to a market economy, the doctrine of natural law, as well as various ideas from the history of the law, are of importance;*
- 4) Latvia's legal system is based on European thinking, granting particular attention (particularly in the area of private law) to Roman-Germanic law.*